

<http://doi.org/10.22133/TLJ.2024.436036.1146>

Analysis of Factors Influencing the Development of Community-Based Tourism in Rural Areas, Case Study: Villages Targeted by Tourism in the Markazi province

Hamid Afshari^{1*} , Behrouz Mohammadi Yeganeh² , Hossein Farahani³ , Mehdi Cheraghi⁴

¹ Ph.D. Student in Department of geography, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

² Associate Prof. Department of Geography, Faculty of Humanities., University of Zanjan, Zanjan, Iran.

³ Associate Prof. Department of Geography, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

⁴ Assistant Prof. Department of Geography, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Article Info

Abstract

Original Article

Received:
16-01-2024

Accepted:
19-02-2024

Keywords:
Community-Based
Tourism
Local Community
Markazi Province

At the end of the 20th century, many socio-economic planners have introduced tourism as one of the reliable strategies with a very clear perspective for rural development, especially in developing countries. But the basic issue is that the local community has limited benefit from this tourism and has very little participation in this field. Therefore, community-based tourism can benefit rural people from tourism in addition to preserving natural and cultural resources. Thus, the aim of the present research is to find the variables affecting community-based tourism in the target villages of Markazi Province. The method of conducting this research was qualitative and was done using the content analysis method, and the data was analyzed using MAXQDA version 20 software. The results show that the source of non-establishment of community-based tourism development in the studied area is the management-structural, environmental, socio-cultural and economic factors. But the most important factor for the development of this activity is the managerial-structural components. Because by using correct and principled management, on one hand, the local community can be educated and prepared to receive tourists, and on the other hand, by providing infrastructure (such as residences, roads, restaurants, parking lots, recreational spaces, etc.) the basic conditions for entry It created tourists. Then it is possible to help the development of community-based tourism in the studied area by observing environmental principles, socio-cultural sustainability and economic growth.

*Corresponding author

e-mail: hamidafshari.ir@gmail.com

How to Cite:

Afshari, H., Mohammadi Yeganeh, B., Farahani, H., & Cheraghi, M. (2024). Analysis of Factors Influencing the Development of Community-Based Tourism in Rural Areas, Case Study: Villages Targeted by Tourism in the Markazi province. *Tourism and Leisure Time Journal*, 9(17), 103-137.

Published by University of Science and Culture <https://www.usc.ac.ir>
Online ISSN: 2783-3828

1. Introduction

Today, tourism has become a powerful tool that can have good economic, social and environmental effects in different countries. The structure of this system can accelerate the flow of tourism economic factors in susceptible areas, including: capital, technology, facilities and information through the spillover effect and radiation effect. Therefore, the development of tourism can contribute to the economic growth of any region. But this activity has worked in the opposite direction in developing countries and has led to the decline of the local society. In some areas, at first, it acts as a source for increasing income and improving the livelihood of the local community, but with the passage of time, this income stream has changed and the benefits of tourism go to foreigners. Therefore, in order for the local community to share the benefits of tourism in each region, it is necessary to evaluate the context and capacities of the community to set up and monitor tourism associations, which are considered in community-based tourism. Community-based tourism, along with following values, norms, social laws, preserving ethnic identity, transferring cultural heritage in all its fields to future generations (social development), has been able to help reduce poverty by creating employment and earning income. and cause economic and commercial development. In general, community-based tourism is one of the ways of rural development that has been proposed in recent years as one of the activities in line with agriculture in rural areas of the country. The study area of the research, the target villages for tourism in the central province, has created a suitable place for the residents of these cities to spend their free time. This attention of tourists has positive and negative aspects. The positive points have been the increase in tourism tours and the negative effects of the destruction of the rural environment. In this way, many cars and motorcycles have gone to the virgin nature, which on the one hand has caused the destruction of some special vegetation in these areas and on the other hand has caused soil erosion. Therefore, due to the fact that they did not involve the villagers in the planning of tourism in these areas, these areas have suffered a lot of damage. For this reason, this research seeks to identify the components that have an impact on the implementation of community-based tourism in the target villages of Central Province.

2. Literature Review

Before the 1980s, the approach of tourism development programs was top-down. This approach failed due to reasons such as: not paying attention to the demands of the local community and incompatibility with their socio-cultural conditions. In this approach, despite the fact that a lot of income was injected into the local areas, only certain groups and individuals benefited from it and the local community did not benefit much. For this reason, many criticisms about the lack of access of the local community to the benefits of tourism led to public attention being focused on the environmental and social effects of mass tourism. Therefore, some researchers raised the issue that if alternative solutions for mass tourism are considered, tourism has the ability to develop local communities. The basic condition of this goal was the inclusion of the local community in all stages of tourism decision-making. Since then, community-based tourism has been gradually formed. Planning in the community-based tourism approach is in the form of "bottom-up planning" that emphasizes development within the community. Therefore, one of the basic axes is that the local community should control the planning process and adjust their goals and plans based on it. Therefore, community-based tourism seeks to empower people, increase residents' participation in the decision-making process and distribute tourism income. In particular, the financial resources of rural areas should be used to create a self-sufficient society, and accordingly, planning and management should focus on the most effective way of deploying local human capital and other resources, along with the use of indigenous knowledge of the local community and other tools. Officials should be focused in planning, with the support of regional and national authorities.

3. Methodology

The current study is a qualitative research that was conducted using the content analysis method. The data was collected using semi-structured interviews with 25 experts and specialists in the field of study, including: experts of the cultural heritage department, relevant districts, Islamic councils of villages, villagers, rural tourism activists and rural informants in the central province. To determine the research samples, the purposeful and snowball

sampling methods were used and the sampling was done in a period of 2 months. Sampling and data collection was based on data saturation (unification of the information provided by the interviewees). At this stage, after interviewing experts and specialists in the field of study in the field of community-based tourism, especially in the target villages of Central Province, the data is the same and has reached saturation. The data was analyzed by MAXQDA version 20 software.

4. Results

A semi-structured interview was used to identify factors and indicators affecting the development of community-based tourism in the target villages of Central Province. Sampling for interviews was done through the snowball method, and after interviewing 25 local experts, data saturation was achieved. Of these 25 people, 21 people (84%) are men and 4 people (16%) are women. Out of the total number of interviewees, 6 people (24%) have diplomas and post-diplomas, 11 people (44%) have bachelors, 6 people (24%) have post-graduate degrees, and 2 people (8%) have PhDs. The approximate time of each interview was 33 minutes, and note-taking and audio recording were used to collect data. The information has been processed and coded based on line-by-line analysis technique in MAXQDA version 20 software. Based on the analysis done in the qualitative software MAXQDA, 4 dimensions and 24 indicators were extracted from the text of these interviews. According to the output of data analysis in this software, 4 managerial-infrastructure, environmental, socio-cultural and economic dimensions were identified.

In the target villages of Central Province, one of the most important and effective aspects that have caused community-based tourism to not be implemented is the lack of proper and principled management. One of the management factors is education, which is considered a useful investment and a key factor in development, and if it is planned and implemented in a principled way, it can have high efficiency in different dimensions. In the studied area, one of the factors of the decline of community-based tourism is the lack of education both in the host community and among tourists. Not having enough knowledge about the benefits of tourism has caused the rural people to not care about tourism. The next factor, which is very weak in the target villages of Central Province, is the lack or even lack of suitable infrastructure for tourism development. As mentioned in all the interviews. Therefore, the most basic action in the field of tourism is to create its infrastructure. The next effective factor is the performance of the government and the use of principled planning. But unfortunately, this has not been done in Central Province. Another very important factor in the development of community-based tourism is environmental planning. It is very important how the protection of the environment, wildlife, sewage disposal system, waste management is done. In this field, there has been some improvement in the villages. Cultivation in this field has been done both among the tourists and the local community. But again, because some tourists do not comply and leave their garbage in the nature, it causes the efforts of people who pay special attention to this matter to be ignored. Other factors that play a relatively important role in the development of community-based tourism in target villages are attractiveness of tourist attractions, capacity and potential of tourism and geographical location. These villages have good potential to attract tourism. But the important point is that some factors, such as the personal nature of some attractions and their permanent unavailability, have caused them to simply assign the name of the attraction to it, and in practice, their use and exploitation is very limited. This has reduced the attractiveness of tourist attractions. It should also be said that due to the lack of employment and income in the rural society, very few people are staying in the villages. Because they do not have enough income, they have to migrate to other areas. Tourism damage is another factor that has caused the decline of tourism, so in this field, successful villages can be modeled in the field of tourism. But unfortunately, this action has not been taken, which is the result of the villagers taking a stand against tourism and their non-participation in this activity. Because tourists do not have a suitable space to spend their free time in the villages, after spending some time there, they go to the gardens of the villagers where their crops of one year are located and tamper with their crops. These factors have caused the non-participation of villagers in the field of tourism. The final point is that tourism can cause economic changes in any rural area. But unfortunately, in the target villages of the central province, it has very little effect and in some areas it has a negligible effect. In addition to the fact that the tourism economy in these villages was weak, its distribution was not fair. Therefore, the rural community benefits from tourism very little.

5. Conclusion

According to the results obtained in the managerial-institutional dimension and the number of codes assigned to this dimension, it can be said that it plays the biggest role in the lack of community-based tourism in these areas. The administrative-institutional dimension has the greatest impact. But despite the great role it has played in community-based tourism, it has not been able to function as it should. But regarding the environmental dimension, it should be said that this sector has a significant impact on community-based tourism. In such a way that 23 people (92 percent) of the interviewees have expressed its importance. Therefore, it can be concluded that environmental planning is very important for community-based tourism. But unfortunately, attention to the environment in the studied area is asymmetric. In the socio-cultural dimension, it should be said that there is a strong relationship between cultural sustainability and participation, and the local community is very vulnerable to the indiscriminate and unprincipled increase in tourism. The results of the current research showed that due to the lack of correct and principled planning in all dimensions, including the cultural dimension, the participation of the local community in tourism was very small. In the economic aspect, it should be said that economic factors are one of the facilitating components of community-based tourism. But in the study area, the incomes from tourism are very low and even insignificant.

گردشگری و اوقات فراغت

تحلیل عوامل مؤثر در توسعه گردشگری جامعه محور در نواحی روستایی

(مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی)

حمید افشاری^{۱*}، بهروز محمدی یگانه^۲، حسین فراهانی^۳، مهدی چراغی^۴

^۱ دانشجوی دکتری، رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

^۲ دانشیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

^۳ دانشیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

^۴ استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
مقاله پژوهشی	در اواخر قرن بیستم، بسیاری از برنامه ریزان اجتماعی - اقتصادی گردشگری را یکی از راهبردهای مطمئن با چشم انداز بسیار روشن به منظور توسعه روستاها، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، معرفی کرده اند؛ اما موضوع اساسی این است که جامعه محلی از این گردشگری انتفاع محدودی دارد و مشارکت بسیار اندکی در این زمینه می کند؛ از این رو گردشگری اجتماع محور می تواند در کنار حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، مردم روستایی را از گردشگری منتفع کند؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر، یافتن متغیرهای مؤثر در گردشگری جامعه محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی است. روش انجام این پژوهش کیفی بوده و با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده و داده ها از طریق نرم افزار مکس کیودا نسخه ۲۰ تحلیل شده است. نتایج نشان می دهند که منشأ عدم استقرار توسعه گردشگری اجتماع محور در محدوده مطالعه شده را عوامل مدیریتی - ساختاری، زیست محیطی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی تشکیل می دهند؛ اما مهم ترین عامل برای توسعه این فعالیت، مؤلفه های مدیریتی - ساختاری است؛ زیرا با استفاده از مدیریت صحیح و اصولی می توان از یک سو جامعه محلی را آموزش داد و برای پذیرش گردشگران مهیا ساخت و از سوی دیگر، با فراهم کردن زیرساخت ها (اقامتگاه ها، راه ها، رستوران ها، پارکینگ ها، فضاهای تفریحی و...) شرایط اساسی ورود گردشگران را فراهم کرد. سپس می توان با رعایت اصول زیست محیطی، پایداری اجتماعی - فرهنگی و رشد اقتصادی، به توسعه گردشگری مبتنی بر جامعه در محدوده مورد مطالعه کمک کرد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۶	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۳۰	
واژگان کلیدی: گردشگری اجتماع محور جامعه محلی استان مرکزی	
*نویسنده مسئول رایانامه: hamidafshari.ir@gmail.com	
نحوه استناددهی: افشاری، حمید، محمدی یگانه، بهروز، فراهانی، حسین، و چراغی، مهدی (۱۴۰۳). تحلیل عوامل مؤثر در توسعه گردشگری جامعه محور در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی). گردشگری و اوقات فراغت، ۹(۱۷)، ۱۰۳-۱۳۷.	
ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ https://www.usc.ac.ir	
شاپای الکترونیکی: ۲۷۸۳-۳۸۲۸	

امروزه گردشگری به ابزار قدرتمندی تبدیل شده که تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مناسبی در کشورهای مختلف دارد (امیریان، ۱۴۰۰)؛ به طوری که بسیاری از پژوهشگران در زمینه گردشگری، از این صنعت به منزله گزینه‌ای مناسب برای توسعه اقتصادی جوامع یاد می‌کند (Muleh, 2023; Sakcharoen et al., 2023; Alamineh et al., 2023). اقتصاد گردشگری سیستمی پیچیده دارد (طاقتی احسن و همکاران، ۱۴۰۲) که شامل فعالیت‌های اقتصادی و رسانه‌های ارتباطی (زیرساخت‌های حمل و نقل، فناوری‌های اطلاعاتی و عناصر جغرافیایی شامل مقیاس و رتبه‌بندی شهرهای مختلف) است (هاشمی و درخش، ۱۴۰۰). ساختار این سیستم می‌تواند جریان عوامل اقتصادی گردشگری در مناطق مستعد، شامل سرمایه، فناوری، استعدادها و اطلاعات را از طریق اثر سرریز و اثر تابش تسریع کند (Kim et al., 2021)؛ بنابراین توسعه گردشگری به رشد اقتصادی هر منطقه کمک ویژه‌ای می‌کند (Saif-Alyousfi & Saha, 2021).

به طور کلی، گردشگری یکی از رضایت‌بخش‌ترین فعالیت‌های اقتصادی بوده که به سرعت در بیشتر کشورهای جهان در حال رشد است (خسروی‌پور و سلیمانی هارونی، ۱۳۹۸؛ سلیمانی و همکاران، ۱۴۰۲؛ طلایی شگری و شفیع، ۱۴۰۲؛ صادقی و همکاران، ۱۴۰۲). این صنعت با بسیاری از فعالیت‌ها در ارتباط بوده است (حبیبی، ۱۴۰۱)؛ بنابراین می‌توان آن را نیرویی مهم با تأثیرات مثبت و منفی در نظر گرفت (زادمهر و همکاران، ۱۴۰۱). این فعالیت در کشورهای در حال توسعه سبب انحطاط جامعه محلی شده است؛ به این صورت که در برخی از مناطق آن، ابتدا برای جامعه محلی به منزله منبعی برای افزایش درآمد و بهبود وضعیت معیشت عمل می‌کند (Sutianto, 2023)؛ اما با گذشت زمان این جریان درآمدی تغییر کرده و منافع حاصل از گردشگری، نصیب افراد بیگانه می‌شود (Rocca & Zielinski, 2022)؛ به عبارت دیگر، به جای اینکه جامعه محلی از آن منتفع شود، افرادی دیگری خارج از روستا از گردشگری بهره می‌برند. در نهایت، قدرت واقعی و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با گردشگری اغلب در کنترل ساکنان غیربومی است (حسام و باغیانی، ۱۳۹۷؛ دادورخانی و غنیان، ۱۳۹۷)؛ بنابراین گردشگری و بسیاری از رویکردهای آن، به دلیل بی‌توجهی به شرایط نامساعد مناطق مختلف، باعث ایجاد رفاه (Zielinski et al., 2021) و توانمندسازی جوامع نشده است (Muleh, 2023)؛ از این رو برای ارائه مزایای گردشگری در هر منطقه، به ارزیابی بافت و ظرفیت‌های جامعه برای راه‌اندازی و نظارت بر انجمن‌های گردشگری نیاز است (هاشمی و پورشاطری، ۱۳۹۵) که در گردشگری جامعه‌محور، این اصول در نظر گرفته شده‌اند؛ از این رو گردشگری جامعه‌محور به طور گسترده وسیله‌ای مناسب برای توسعه در مناطق روستایی و دورافتاده به‌شمار رفته است (Hall, 2000).

این نوع گردشگری در کنار تبعیت از ارزش‌ها، هنجارها، قوانین اجتماعی، حفظ هویت قومی، انتقال میراث فرهنگی در تمام عرصه‌های آن به نسل‌های آینده، که در نهایت به توسعه اجتماعی منجر می‌شود (Benner, 2019; Lew & Cheer, 2018)، توانسته با ایجاد اشتغال و کسب درآمد بیشتر و جلوگیری از مهاجرت، به توسعه یکپارچه در جوامعی که در تلاش برای کاهش فقرند کمک کند و سبب رشد و توسعه اقتصادی و تجاری شود (Tien et al., 2021; Butler, 1991; Tien et al., 2019; Muller, 1994; Tien, 2018; Tien et al., 2020a; Villanueva-Avaro et al., 2017; UNEP, 2014; Vinh et al., 2019; Tien et al., 2020b). این فعالیت فرصت ایجاد مشاغل کوچک با نیروی کار را فراهم می‌کند و درصد نسبتاً بالاتری از زنان را به نسبت سایر بخش‌ها به کار می‌گیرد؛ بدون اینکه فراموش کنیم جامعه محلی بخش اساسی محصول گردشگری است (Ramon et al., 2019).

به طور کلی، گردشگری جامعه‌محور یکی از راه‌های توسعه روستایی بوده که در سال‌های اخیر به منزله یکی از فعالیت‌های هم‌راستا با کشاورزی، در نواحی روستایی کشور مطرح شده است (غنیان و همکاران، ۱۳۹۵). این فعالیت می‌تواند برای مناطقی که مشکلات زیادی در زمینه تأمین معیشت خود دارند (مناطق دورافتاده، روستایی، محروم، توسعه‌نیافته یا کمتر توسعه‌یافته، فقیر) اما استعدادهای بالقوه و بالفعل مناسبی در زمینه جذب گردشگر دارند و از جاذبه‌های مختلف طبیعی و انسانی بهره‌مندند، امکان برنامه‌ریزی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به منظور افزایش درآمدزایی و ایجاد اشتغال را فراهم کند (حسام و باغیانی، ۱۳۹۷). این جوامع معمولاً سازمانی اقتصادی و اجتماعی دارند که در آن، استفاده از منابع و تبادل آن براساس الگوهای سنتی انجام می‌شود. شیوه زندگی به صورت ایستا بوده؛ بنابراین کمترین تغییر مالی و شغلی را دارند

و از این جهت رفتارهای اقتصادی آن‌ها پیش‌بینی‌شدنی است. در این جوامع، معمولاً منافع جمعی بر منافع فردی تقدم دارد. از آنجاکه شبکه تولید و توزیع در این نواحی به‌گونه‌ای است که عموم مردم مشارکت دارند؛ بنابراین منافعش نیز در بین آن‌ها تقسیم می‌شود. این عامل به‌منظور اجرای گردشگری جامعه‌محور ویژگی مثبتی به‌شمار می‌رود؛ زیرا مشارکت عاملی مهم در ایجاد گردشگری جامعه‌محور است (امامی و همکاران، ۱۴۰۰).

محدوده مورد مطالعه پژوهش، روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی، مکان مناسبی برای گذراندن اوقات فراغت برای ساکنان این شهرها پدید آورده است. این توجه گردشگران از جهاتی مثبت و از جهاتی منفی بوده است؛ از نقاط مثبت آن افزایش تورهای گردشگری به میزان زیاد است؛ به‌طوری‌که همیشه در تعطیلات آخر هفته روستاهای هدف گردشگری این استان مملو از گردشگر می‌شوند. همچنین، در رونق گرفتن کسب‌وکارها اثر مثبتی داشته است؛ به‌طوری‌که در آخر هفته روستاییان به‌اندازه کل هفته محصولات مختلف مانند لبنیات، صیفی‌جات و محصولات باغی می‌فروشند. همچنین عده زیادی از این گردشگران به ساخت مسکن در این روستاها علاقه‌مند شده‌اند که خودش باعث اشتغال‌زایی شده است. شاید تصور شود با این تفاسیر دیگر دلیلی ندارد که نقاط منفی داشته باشد؛ اما اگر بخواهیم مقایسه‌ای واقعی داشته باشیم، متوجه می‌شویم که تأثیرات مضر گردشگری در این نواحی بیشتر شده است؛ زیرا همین هجوم گردشگران عامل اصلی افزایش بیش‌از‌حد قیمت زمین و مسکن در این نواحی شده است که در نهایت حباب بزرگی را تشکیل داده و ارزش املاک را چند برابر قیمت واقعی آن کرده است. همین عامل باعث شده پدیده اجاره‌نشینی، که تاکنون در نواحی روستایی رواج نداشته، به وجود آید. برای والدین روستایی، که همیشه به‌راحتی برای خود مسکن فراهم می‌کردند، اکنون داشتن مسکن شخصی برای فرزندان‌شان به رویا تبدیل شده است. یکی دیگر از تأثیرات منفی گردشگری روستایی در این نواحی، تخریب محیط‌زیست بوده است؛ به این صورت که اتومبیل‌ها و موتورسیکلت‌های زیادی به طبیعت بکر رفته که از سویی باعث نابودی برخی پوشش گیاهی خاص در این نواحی شده و از سویی دیگر باعث فرسایش خاک شده است؛ بنابراین به دلیل این‌که روستاییان را در برنامه‌ریزی گردشگری در این نواحی مشارکت نداده‌اند، این مناطق آسیب‌های زیادی را متحمل شده‌اند. به همین دلیل، این پژوهش به دنبال شناسایی مؤلفه‌هایی است که در اجرای گردشگری جامعه‌محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی تأثیر دارند.

مبانی نظری و مرور پیشینه

تا قبل از دهه ۱۹۸۰، رویکرد برنامه‌های توسعه گردشگری از بالا به پایین و انعطاف‌ناپذیر بوده است (Sharpley & Telfer, 2014; Uysal et al., 2012). این رویکرد به دلایلی مانند بی‌توجهی به خواسته‌های جامعه محلی (Scheyvens, 2007)، ناسازگاری با شرایط اجتماعی - فرهنگی آن‌ها و در نهایت هجوم گردشگران، با شکست مواجه شد (Uysal et al., 2012). در این رویکرد، با وجود اینکه درآمدهای بسیاری به مناطق محلی تزریق شد، اما صرفاً گروه‌ها و افراد خاصی از آن منتفع شده (Broman, 1996) و جامعه محلی انتفاع چندانی نداشتند (Richter, 2001). بدین سبب، انتقادات فراوان مبنی بر دسترسی نداشتن جامعه محلی به منافع حاصل از گردشگری (Scheyvens, 2007) منجر شد تا کانون توجه عمومی به تأثیرات محیطی و اجتماعی گردشگری انبوه معطوف شود. اگرچه تأثیرات منفی گردشگری، ابتدا در کشورهای در حال توسعه مشاهده شد، اما به تدریج مشخص شد که گردشگری تأثیرات نامطلوبی در کشورهای توسعه‌یافته و بخش‌هایی از اروپا و آمریکای شمالی نیز گذاشته است (Vajirakachorn, 2011)؛ از این رو اسمیت بیان کرد که اگر راهکارهای جایگزینی برای گردشگری انبوه لحاظ شود، گردشگری این توانایی را دارد که جوامع محلی را توسعه دهد (Smith, 1992). شرط اساسی این هدف قرارگرفتن جامعه محلی در تمامی مراحل تصمیم‌گیری گردشگری بود (Sharpley & Telfer, 2014)؛ بنابراین در پاسخ به تأثیرات منفی مشاهده‌شده از گردشگری انبوه، از راهبرد جایگزین توسعه گردشگری حمایت شد. این همان مقوله‌ای است که ما اکنون به‌منزله اکوتوریسم توصیف می‌کنیم، مقوله‌ای که بستر اجتماعی و کالبدی را در درون آنچه در گردشگری اتفاق افتاد، برجسته کرد که اصطلاحاً به آن گردشگری اجتماع‌محور می‌گویند (اسماعیل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰).

برنامه‌ریزی در رویکرد گردشگری اجتماع‌محور، به شکل «برنامه‌ریزی از پایین به بالا» است که بر توسعه در درون اجتماع تأکید دارد؛ از این روی یکی از محورهای اساسی این است که جامعه محلی باید فرایند برنامه‌ریزی را کنترل کنند و اهداف و برنامه‌های خود را براساس آن (با تأکید بر موضوعاتی مانند برنامه‌ریزی اجتماع محلی و ظرفیت تحمل اجتماعی) تنظیم سازند (امامی و همکاران، ۱۴۰۰). همان‌گونه که بلانک تشخیص داد، «اجتماعات، مقصد بیشترین تعداد گردشگران است. بر این اساس، گردشگری در درون اجتماعات رخ می‌دهد؛ بنابراین توسعه و مدیریت این فعالیت باید به‌طور مؤثر در درون اجتماعات انجام شود» (Blank, 1989). به‌طور کلی، به ساکنان به‌منزله نقطه کانونی فعالیت برنامه‌ریزی گردشگری توجه می‌شود، نه گردشگران و به اجتماع محلی نیز، که اغلب با حکومت محلی یا منطقه‌ای یکسان در نظر گرفته می‌شود، به‌منزله واحد پایه برنامه‌ریزی توجه می‌شود (Dowling, 1993)؛ بنابراین گردشگری مبتنی بر جامعه محلی، به دنبال توانمندی مردم، افزایش مشارکت ساکنان در فرایند تصمیم‌گیری و توزیع درآمد گردشگری است. به‌طور خاص، منابع مالی نواحی روستایی باید برای تشکیل جامعه‌ای خودکفا استفاده شود و بر همین اساس، برنامه‌ریزی و مدیریت باید بر مؤثرترین شیوه استقرار سرمایه انسانی محلی و دیگر منابع در کنار استفاده از دانش بومی اجتماع محلی و ابزار غیررسمی در برنامه‌ریزی با حمایت مقامات منطقه‌ای و کشوری متمرکز شود (Choi & Sirakaya, 2005).

سازمان جهانی گردشگری (2021) گردشگری جامعه‌محور را به فعالیت‌ها و خدمات گردشگری اطلاق می‌کند که از طریق اعضای جامعه محلی، با همکاری در یک باشگاه یا گروه و گاهی اوقات با مشارکت بخش خصوصی ایجاد شده‌اند. همچنین لو (1991) بر مفهوم همکاری مبتنی بر جامعه به‌منزله ابزاری قدرتمند برای آموزش مردم محلی در مورد حقوق، قوانین و حس خوب سیاسی خود تأکید دارد. از آنجاکه رهبری جامعه ناگزیر در دست نخبگان خواهد بود، لازم است اطمینان حاصل شود که اعضای آن به معنای وسیع‌تر تحصیل کرده و برای آزادی فردی و دموکراسی ارزش عمیقی قائل‌اند (Fong et al., 2017)؛ بنابراین فرد با مشارکت در نهادها و انجمن‌های محلی، سیاست دموکراسی را می‌آموزد (Lee et al., 2010). براساس استدلال لو (1991)، بدون همکاری، دموکراسی و آزادی فردی پایدار نیست؛ از این‌رو برای پذیرش عمیق گردشگری فرهنگی پایدار، همکاری نه‌تنها سازوکار مفید برای حل مشکلات است؛ بلکه یک هدف سیاسی مشروع و حیاتی توسعه پایدار است (Robinson, 1999). همچنین سوانسری (2003) گردشگری جامعه‌محور را نوعی گردشگری می‌داند که پایداری فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی را در نظر می‌گیرد، از طریق جامعه مدیریت می‌شود و هدف از آن قادر ساختن بازدیدکنندگان به افزایش دانش و آگاهی‌شان درباره جامعه و روش‌های زندگی در آن است.

با توجه به تعریف‌های ارائه‌شده، گفتنی است که گردشگری جامعه‌محور نوعی گردشگری است که در راستای توسعه پایدار حرکت می‌کند.

اصول و اهداف گردشگری جامعه‌محور

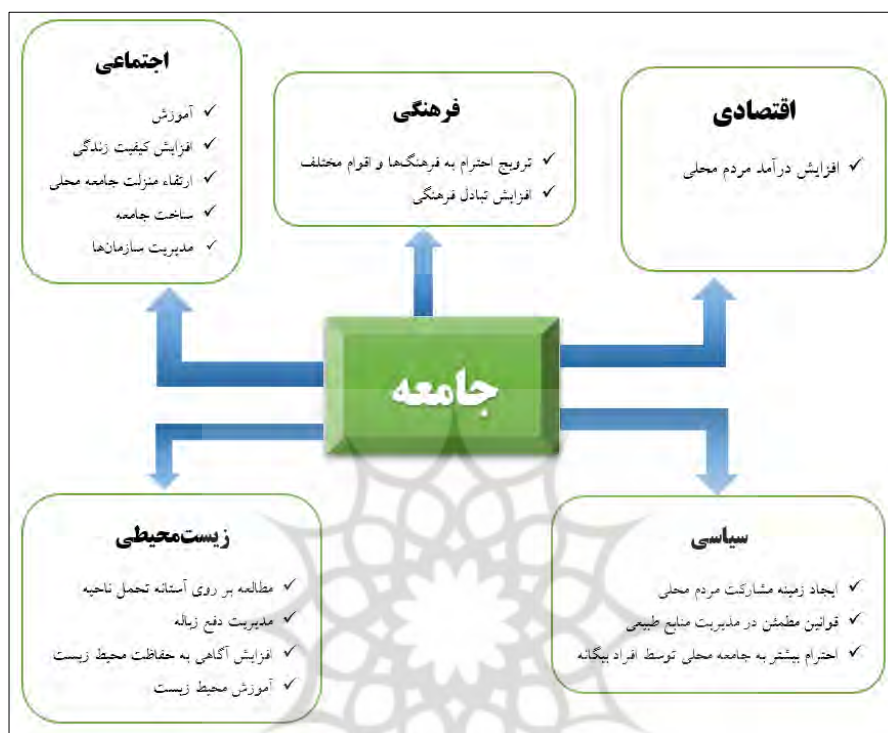
اصول و اهدافی که برای گردشگری جامعه‌محور در منابع مختلف در نظر گرفته‌اند متفاوت است؛ برای مثال برخی منابع اهداف CBT را صرفاً حفاظت از منابع طبیعی در مقابل منافع اقتصادی ندانسته‌اند و شامل مجموعه‌ای از عوامل مانند حفظ فرهنگ و آداب و رسوم، توانمندسازی جامعه، کاهش فقر و افزایش مشارکت ذی‌نفعان معرفی کرده‌اند (تولایی و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین در منبع دیگری، اهداف CBT را چندگانه و آرمانی دانسته‌اند که شامل حق مالکیت و توانمندسازی جامعه، حفظ و نگهداری منابع طبیعی و فرهنگی، توسعه اقتصادی - اجتماعی و در نهایت کیفیت‌بخشی به تجارب بازدیدکنندگان است (Ruiz-Ballesteros, 2011). برخی دیگر از منابع نیز اهداف آن را مجموعه‌ای از این عوامل معرفی کرده‌اند که عبارت‌اند از:

- ۱) CBT پایداری اجتماعی را برای جامعه محلی به همراه دارد؛ چراکه فعالیت‌های گردشگری در بیشتر بخش‌ها به‌دست افراد محلی توسعه می‌یابد. همچنین درآمدهای حاصل از گردشگری مستقیماً نصیب جامعه محلی می‌شود؛
- ۲) استفاده از CBT در راستای حفظ فرهنگ، میراث و آداب و رسوم جامعه محلی است؛

حفظ منابع طبیعی (نیک‌بین، ۱۳۹۱).

اهداف گردشگری جامعه‌محور به‌اختصار در پنج قسمت دسته‌بندی شده‌اند که عبارت‌اند از: اهداف اقتصادی، اهداف اجتماعی، اهداف فرهنگی، اهداف زیست‌محیطی (شکل ۱). شایان ذکر است که درک این اصول کمک چشمگیری به تعیین اهداف واقع‌بینانه و دسترس‌پذیر می‌کند.

شکل ۱: اصول گردشگری جامعه‌محور (منبع: Khaksar Shahmirzadi, 2012)

معیارهای ارزیابی میزان موفقیت گردشگری جامعه‌محور

برای ارزیابی و تحلیل و درنهایت تبیین میزان موفقیت هر برنامه و طرحی، عوامل و معیارهایی طراحی و اجرا می‌شود. گردشگری جامعه‌محور نیز از این قاعده مستثنا نبوده و برای تحلیل میزان موفقیت آن، در طی سال‌های اخیر، پیشران‌های متعددی ارائه شده که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱) فورستر این موضوع را مطرح می‌کند که سرمایه‌گذاری‌های گردشگری جامعه‌محور اغلب در بازاریابی محصول گردشگری خود با مشکلاتی مواجه‌اند؛ بنابراین موفقیت ابتکار عمل گردشگری جامعه‌محور اغلب با ایجاد مشارکت با واسطه‌های بازاریابی همراه است. محقق نقاط قوت و ضعف چهار نوع واسطه را تشریح کرد که عبارت‌اند از: بخش خصوصی، بخش عمومی، انجمن‌های عضویت و سازمان‌های غیردولتی (Forstner, 2004)؛

۲) مانیارا و جونز تعدادی از عوامل حیاتی موفقیت برای شرکت‌های مبتنی بر جامعه (CBEs) در بخش گردشگری کنیا را برجسته کردند. عوامل مؤثر در موفقیت گردشگری جامعه‌محور در این پژوهش عبارت‌اند از: آگاهی و حساسیت، توانمندسازی جامعه، رهبری، ظرفیت‌سازی و چهارچوب سیاست‌گذاری مناسب. محققان بیان کرده‌اند که «چهارچوب سیاست باید به مسائل مشارکت و مالکیت زمین بپردازد». همچنین

آن‌ها بحث این موضوع را بیان کرده‌اند که سناریوی ایده‌آل برای توسعه گردشگری جامعه‌محور در کنیا شامل تأثیرات مستقیم در خانوارهای جامعه محلی، توسعه اجتماعی - اقتصادی و معیشت پایدار متنوع است (Manyara & Jones, 2007):

۳) کپیچو عوامل حیاتی در موفقیت گردشگری مبتنی بر جامعه‌محور را بررسی و از یک رویکرد تقسیم‌بندی عامل - خوشه‌ای برای روشن کردن عوامل مهم استفاده کرد. این عوامل عبارت‌اند از: سهم‌شدن ذی‌نفعان، به رسمیت شناختن منافع فردی و متقابل، انتصاب هماهنگ‌کننده‌ای قانونی، تدوین اهداف و مقاصد؛ البته با این تصور که تصمیمات اتخاذ شده اجرا خواهد شد (Kibicho, 2008):

۴) دُذ و همکاران به تعیین عناصر اصلی مؤثر در گردشگری جامعه‌محور پرداخته‌اند. این عوامل از نظر آن‌ها عبارت‌اند از: برنامه‌ریزی مشارکتی و ظرفیت‌سازی، همکاری و مشارکت تسهیل‌کننده پیوندها با بازار، مدیریت محلی/ توانمندسازی اعضای جامعه، ایجاد اهداف محیطی - اجتماعی، کمک توانمندسازان (دولت، مؤسسات مالی و بخش خصوصی برای تسهیل دسترسی به اقتصاد رسمی)، تمرکز بر ایجاد درآمد اضافی برای پایداری درازمدت جامعه (Dodds et al., 2016):

۵) به باور آمِرتا و یژگی‌های گردشگری جامعه‌محور ایده‌آل عبارت‌اند از: الف) توسعه کسب‌وکارهای کوچک مقیاس و ب) مالکیت و مدیریت جامعه محلی. در روش مدیریت نوین، بیشتر نهاده‌ها از طریق جامعه محلی تأمین می‌شود؛ ایجاد زنجیره تأمین (چرخه فعالیت)، که به مشارکت گسترده‌تر جامعه محلی چه به صورت فردی و چه به صورت نهادی، منجر می‌شود؛ زنجیره تأمین مزایای مستقیم بیشتری را برای جوامع محلی فراهم می‌کند؛ براساس احترام به فرهنگ محلی باشد؛ توسعه سازگار با محیط زیست، همراه با تبدیل زمین در مقیاس بزرگ، و عدم برهم خوردن اعتدال در چشم‌انداز مناظر؛ وابستگی دانش محلی به محیط طبیعی به دلیل انطباق با آن؛ و عدم تمرکزگرایی در توزیع منابع (Amerta, 2017).

پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه بررسی عوامل مؤثر در موفقیت گردشگری جامعه‌محور زیادند؛ اما آن‌ها را در ده معیار می‌توان خلاصه کرد. این معیارها در جدول ۱ ارائه شده‌اند.

جدول ۱: معیارهای سنجش میزان موفقیت BT (Vajirakachorn, 2011)

منابع	معیار موفقیت ^۱ CBT
Blackman et al., 2004; Hipwell, 2007; Inskip, 1991; Jamal & Getz, 1995; Kibicho, 2008; Laws, 1995; McIntyre, 1993; Mowforth & Munt, 2009; Murphy, 1985; Phillips & Pittman, 2009; Pongponrat & Pongquan, 2007; Rocharungsat, 2008; Sofield, 2003; Gutierrez et al., 2019; Stone & stone, 2011	مشارکت جامعه
Hipwell, 2007; Innes, 1996; Jamal & Getz, 1995; Kibicho, 2008; Pongponrat & Pongquan, 2007; Rocharungsat, 2008; Scheyvens, 1999; Sebele, 2010; Simpson, 2001; Timothy, 1999	تشریک منافع
Hipwell, 2007; Hiwasaki, 2006; Inskip, 1991, 1994; Jain & Triraganon, 2003; Rocharungsat, 2008; Sproule, 1996; Suansri, 2003a	محافظت از محیط زیست
Blackman et al., 2004; Hiwasaki, 2006; Inskip, 1991; Jamal & Getz, 1995; Kibicho, 2008; Laws, 1995; Manyara & Jones, 2007; McIntyre, 1993; Murphy, 1985; Rocharungsat, 2008; Sofield, 2003; Tosun & Jenkins, 1998	حمایت از داخل و خارج جامعه
Kiss, 2004; Mowfort & Munt, 2009; Simpson, 2008; Sproule, 1996; Suansri, 2003b	مالکیت جامعه محلی
Blackman et al., 2004; Hiwasaki, 2006; Pongponrat & Pongquan, 2007; Rocharungsat, 2008	مدیریت و رهبری
Hiwasaki, 2006; Pongponrat & Pongquan, 2007; Simpson, 2008	روابط متقابل میان ذی‌نفعان
Hipwell, 2007; Manyara & Jones, 2007; Suansri, 2003a	کیفیت زندگی
Hipwell, 2007; Kibicho, 2008; Manyara & Jones, 2007	مقیاس توسعه گردشگری
Dymond, 1997; Orams, 1995; Rocharungsat, 2008	رضایت گردشگران

پیشینه پژوهش

با توجه به پیشینه پژوهش، گردشگری جامعه‌محور در کشورهای مختلف از گذشته مطرح بوده؛ اما در ایران در دهه اخیر مطرح و پیگیری شده است. با توجه به تعداد پژوهش‌های انجام‌شده، آن‌گونه که شایسته این فعالیت است به آن توجه نشده است؛ به طوری که در طول یک دهه، تحقیقات بسیار کمی در این زمینه مهم انجام شده است. در جدول ۲، برخی از پژوهش‌هایی که به نوعی با موضوع پژوهش نزدیک بوده بررسی شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Community-based tourism

جدول ۲: پیشینه پژوهش

عنوان پژوهش	نویسنده	نتایج پژوهش
تحلیلی بر ظرفیت‌سازی گردشگری اجتماع‌محور	حاتمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱)	نقاط قوت و ضعف گردشگری جامعه‌محور را بررسی و تحلیل کردند و به این نتیجه رسیدند که این فعالیت مزیت‌هایی مانند ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه‌ای، کمک به صلح جهانی، کمک به سرمایه‌گذاری در میراث فرهنگی، بهسازی محیط، کمک به بهسازی زیستگاه‌های حیات‌وحش، توسعه نواحی روستایی دارای جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از مهاجرت به خارج از روستاها و ... است.
ارزیابی شکل‌گیری گردشگری اجتماع‌محور در نواحی روستایی استان گلستان	سقای و همکاران (۱۳۹۵)	به این نتیجه رسیدند که یک راهبرد کلان محافظه‌کارانه در مقابله با شکل‌گیری گردشگری اجتماع‌محور وجود دارد و نیز به‌منظور تشکیل آن به‌ترتیب باید به اولویت‌های اقتصادی و مشارکت اجتماعی آن‌ها بها داد.
میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستایی آسیاب‌سر، شهرستان بهشهر)	ضرغام بورجنی و بذرافشان (۱۳۹۵)	به این نتیجه رسیده‌اند که جامعه محلی باید آموزش‌هایی درباره مدیریت و توسعه گردشگری ببیند و امکانات لازم به‌منظور مدیریت گردشگری در اختیار آن‌ها قرار داده شود تا با میل و اختیار خود توسعه گردشگری را در روستا مدیریت کنند.
نقش مشارکت حوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین)	تولایی و همکاران (۱۳۹۶)	به این نتیجه رسیده‌اند که مشارکت اقتصادی و مشارکت زیست‌محیطی به‌ترتیب از طریق اثرگذاری بر مشارکت اجتماعی - فرهنگی ساکنان، زمینه توسعه پایدار گردشگری را در سرعین فراهم می‌کند.
برنامه‌ریزی توسعه گردشگری کشاورزی جامعه‌محور با استفاده از چهارچوب مشارکتی SOAR (مورد مطالعه: روستای دیزج شاهرود)	نجارزاده و ترابی (۱۳۹۶)	به این نتیجه رسیدند که برای توسعه گردشگری کشاورزی جامعه‌محور در روستای دیزج باید این راهکارها را انجام داد: بسته‌بندی محصولات، حمایت از کارآفرینان، برگزاری کلاس‌های آموزشی، برگزاری مستمر جشنواره‌های انگور، هم‌افزایی بیشتر بین دست‌اندرکاران، تقسیم‌کار بین دست‌اندرکاران با توجه به توان و مسئولیت آن‌ها
تبیین نقش مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری اجتماع‌محور (مطالعه موردی: روستاهای استان گیلان)	امامی و همکاران (۱۴۰۰)	به این نتیجه رسیده‌اند که چهار شاخص اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و مدیریتی به‌ترتیب بیشترین تأثیر را در مؤلفه توسعه گردشگری اجتماع‌محور می‌گذارند.
مدل گردشگری مبتنی بر جامعه: مفهوم و استفاده از آن	اُکاژاکی (2008)	به این نتیجه رسیدند که اگرچه از گردشگری مبتنی بر جامعه مکرراً حمایت شده، اما دستورالعمل‌های اندکی درمورد چگونگی دستیابی به این امر در عمل وجود دارد. همچنین، ارائه نسخه‌ای واحد برای تمامی مناطق امکان‌پذیر نبوده؛ زیرا فرایندها و نتایج در هر مورد خاص تنها به عوامل منحصر به فرد آن موقعیت بستگی دارد؛ اما می‌توان از آن‌ها به‌منزله راهنما استفاده کرد.
پایداری اجتماعی فرهنگی و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی از گردشگری جامعه‌محور	ژانگ و همکاران (2020)	نتیجه این پژوهش این بود که ماهیت تأثیرات اجتماعی گردشگری در جامعه چین چندبعدی بوده؛ بنابراین، به درک بهتری از نحوه نگاه ساکنان به سرمایه اجتماعی مرتبط با گردشگری جامعه‌محور به‌عنوان بخشی از توسعه پایدار کمک می‌کند.
سهام مشارکت اقتصادی پروژه‌های گردشگری جامعه‌محور به معیشت	متیکو و همکاران (2020)	به این نتیجه رسیدند که پروژه‌های گردشگری جامعه‌محور (CDTP) اگر به‌خوبی مدیریت شوند، می‌تواند منابع سرمایه اقتصادی جامعه را چند برابر کنند که درنهایت راهبردی معیشتی برای جامعه است.

جامعه، موردی از پروژه گردشگری اجتماعی پارک قراردادی ماکولکه	عوامل مؤثر در گردشگری جامعه‌محور (CBT) در کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته	زیلینسکی و همکاران (2021)	آن‌ها به این نتیجه رسیدند که مالکیت اشتراکی زمین و گردشگری می‌تواند مزایای خاصی را برای جوامع در کشورهای درحال توسعه فراهم کند که به آن‌ها مزایای دیگری مانند: کنترل بر زمین، گردشگری و منابع طبیعی، استقلال در تصمیم‌گیری، مدیریت مشارکتی و توزیع گسترده‌تر منافع را بدهد.
همکاری برای پایداری فرهنگی مبتنی بر جامعه در توسعه گردشگری جزیره: موردی در کره	گردشگری مبتنی بر جامعه به‌عنوان یک استراتژی برای ایجاد انعطاف‌پذیری آب‌وهوا در بوتان	لی و همکاران (2021)	حاصل این پژوهش سه نتیجه بود: ۱) نشانه‌های منفی خاصی از پایداری فرهنگی وجود دارد که افراد ججوا ^۱ دارای قدرت غیررسمی، در برابر افزایش گردشگری آسیب‌پذیر شدند؛ ۲) موانع متعددی در تسهیل مشارکت در گردشگری جامعه‌محور با وجود روندهای سودمند وجود دارد؛ ۳) رابطه‌ای قوی بین مشارکت و پایداری فرهنگی وجود دارد.
گردشگری مبتنی بر جامعه به‌عنوان یک استراتژی برای ایجاد انعطاف‌پذیری آب‌وهوا در بوتان	گردشگری مبتنی بر جامعه به‌عنوان یک استراتژی برای ایجاد انعطاف‌پذیری آب‌وهوا در بوتان	دنداپ و همکاران (2022)	نتایج این تحقیق نشان داد که مزایای گردشگری تنها به درآمدزایی برای کشور محدود نمی‌شود؛ بلکه یکی از راه‌های مقابله با تغییرات آب‌وهوایی است. همچنین اتکای خانوارها به محیط طبیعی مانند پوشش جنگلی و منابع آبی ممکن است کاهش یابد و در نتیجه فضایی برای بازسازی محیط طبیعی فراهم شود.

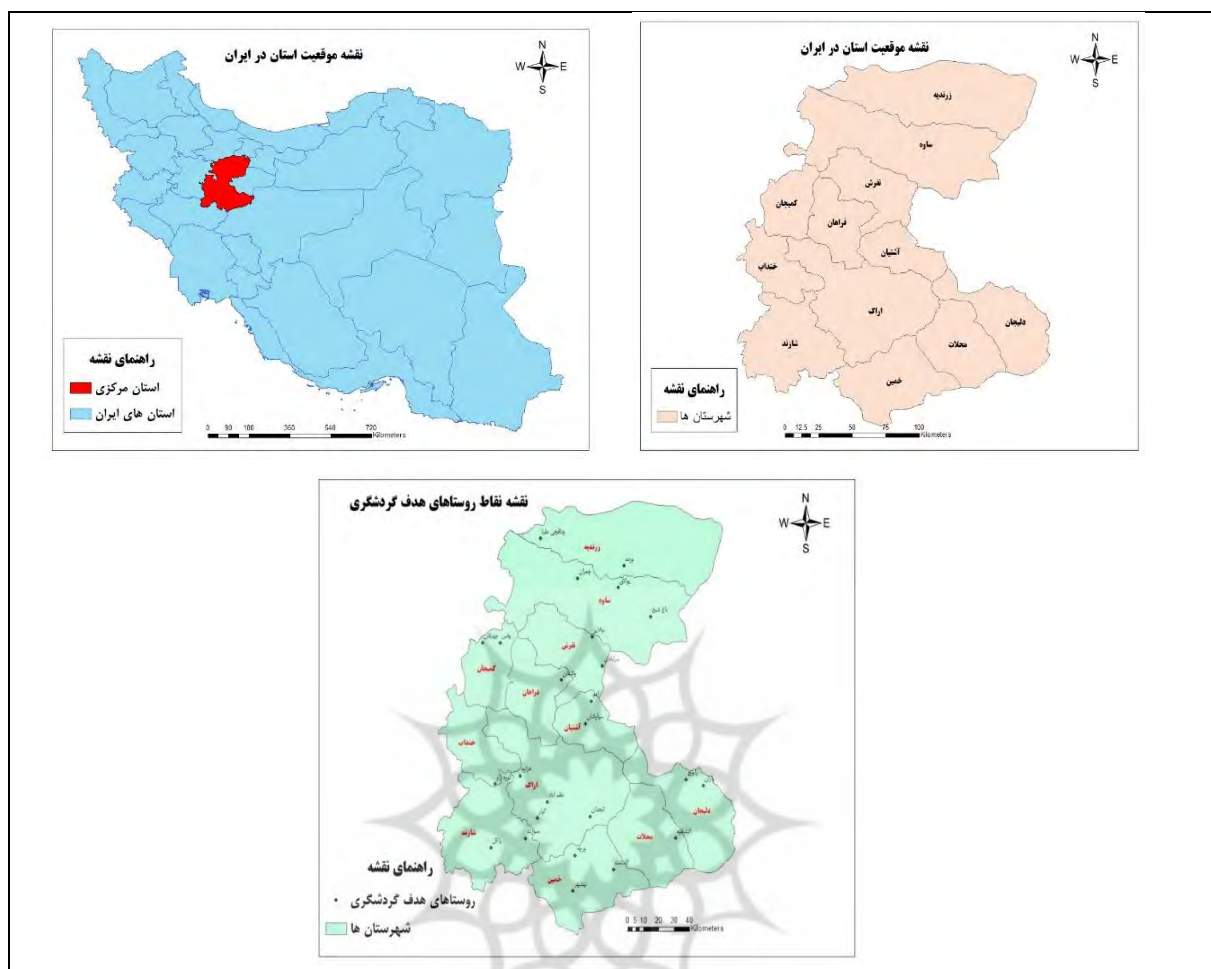
روش پژوهش

مطالعه حاضر پژوهشی کیفی است که با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. داده‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۵ نفر از کارشناسان و متخصصان حوزه مطالعه‌شده، شامل کارشناسان اداره میراث فرهنگی، بخش‌داری‌های مربوطه، شوراهای اسلامی روستاها، دهیاری‌ها، فعالان عرصه گردشگری روستایی و مطلعان روستایی در استان مرکزی انجام شده است. برای تعیین نمونه‌های پژوهش، از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی استفاده شده و نمونه‌گیری در دوره دوم‌ماهه انجام شده است. نمونه‌گیری و جمع‌آوری اطلاعات برحسب اشباع در داده‌ها (یکسان‌شدن اطلاعاتی که مصاحبه‌شوندگان ارائه داده‌اند) بوده است. در این مرحله، پس از مصاحبه با کارشناسان و متخصصان در زمینه گردشگری جامعه‌محور، به‌ویژه در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی، داده‌ها یکسان و به حد اشباع رسیده است. داده‌ها از طریق نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰ تحلیل شده است.

محدوده مطالعه‌شده

روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی است. این استان از شمال به استان‌های تهران، البرز و قزوین، از غرب به استان همدان، از جنوب به استان‌های لرستان و اصفهان و در نهایت از شرق به استان‌های قم اصفهان محدود است. این استان با مساحتی معادل ۲۹۵۳۰ کیلومتر مربع، حدود ۱/۸۲ درصد از مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری، استان مرکزی دارای ۱۲ شهرستان، ۲۳ بخش، ۳۲ شهر، ۶۶ دهستان و ۱۳۹۴ آبادی دارای سکنه و ۴۶ آبادی خالی از سکنه و ۲۵ روستای هدف گردشگری است. شهرستان‌های این استان عبارت‌اند از: محلات، اراک، ساوه، تفرش، خمین، فراهان، دلپجان، شازند، آشتیان، کمپجان، زرنديه و خنداب. در شکل ۲، موقعیت روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی مشخص شده است.

شکل ۲: نقشه موقعیت

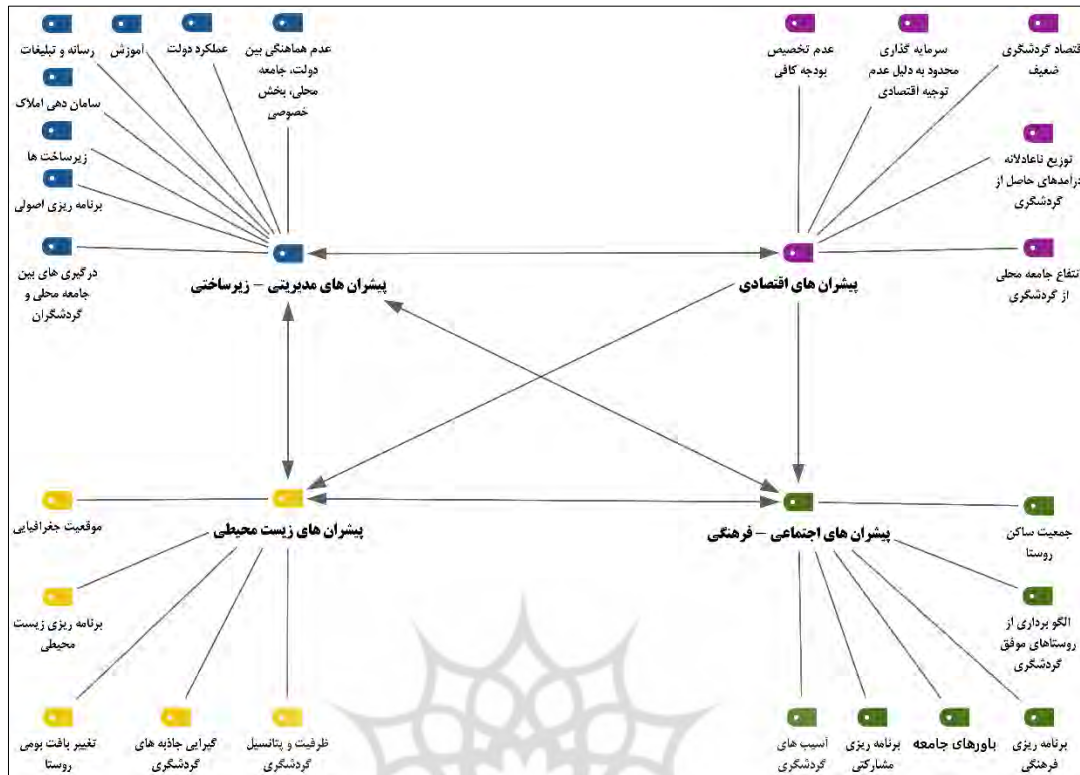
یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل یافته‌ها

به منظور شناسایی عوامل و نامگرهای مؤثر در توسعه گردشگری جامعه محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است. نمونه‌گیری به منظور مصاحبه از طریق روش گلوله برفی انجام شده و پس از مصاحبه با ۲۵ خبره محلی اشباع در داده حاصل شده است. این ۲۵ نفر را ۲۱ نفر (۸۴ درصد) مرد و ۴ نفر (۱۶ درصد) زن تشکیل داده‌اند. از مجموع افراد مصاحبه‌شونده، ۶ نفر (۲۴ درصد) دیپلم و فوق دیپلم، ۱۱ نفر (۴۴ درصد) لیسانس، ۶ نفر (۲۴ درصد) فوق لیسانس و ۲ نفر (۸ درصد) دکتری هستند. زمان تقریبی هر مصاحبه ۳۳ دقیقه بوده و از یادداشت برداری به همراه ضبط صدا برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. اطلاعات براساس روش تحلیل خطبه خط در نرم افزار مکس کیودا نسخه ۲۰ پردازش و کدگذاری شده است. براساس تحلیل انجام شده در نرم افزار کیفی مکس کیودا ۴ بعد و ۲۴ نماگر از متن این مصاحبه‌ها استخراج شد (جدول ۱). طبق خروجی حاصل از تحلیل داده‌ها در این نرم افزار، ۴ بعد مدیریتی- زیرساختی، زیست محیطی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی شناسایی و در تصویر ۱ ارائه شد.

افشاری و همکاران/ تحلیل عوامل مؤثر در توسعه گردشگری جامعه محور در نواحی روستایی

جدول ۳: پیشران‌های کلیدی مؤثر در گردشگری جامعه محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی از نظر جامعه خبرگان

بعد	نماگر (پیشران‌ها)	تناوب تکرار	درصد تکرار
مدیریتی - زیرساختی	آموزش	۲۵	۱۰۰
	زیرساخت‌ها	۲۵	۱۰۰
	عملکرد دولت	۲۵	۱۰۰
	برنامه‌ریزی اصولی	۱۹	۷۶
	رسانه و تبلیغات	۱۴	۵۶
	هماهنگی بین دولت، جامعه محلی، بخش خصوصی	۷	۲۸
	سامان‌دهی املاک	۴	۱۶
	درگیری‌های بین جامعه محلی و گردشگران	۲	۸
زیست محیطی	برنامه‌ریزی زیست محیطی	۲۳	۹۲
	تغییر بافت بومی روستا	۸	۳۲
	ظرفیت و پتانسیل گردشگری	۷	۲۸
	گیرایی جاذبه‌های گردشگری	۶	۲۴
	موقعیت جغرافیایی	۶	۲۴
اجتماعی - فرهنگی	برنامه‌ریزی فرهنگی	۲۵	۱۰۰
	برنامه‌ریزی مشارکتی	۲۰	۸۰
	باورهای جامعه	۱۸	۷۲
	آسیب‌های گردشگری	۱۰	۴۰
	الگو برداری از روستاهای موفق گردشگری	۲	۸
	جمعیت ساکن روستا	۱	۴
	اقتصاد گردشگری ضعیف	۲۱	۸۴
اقتصادی	توزیع ناعادلانه درآمدهای حاصل از گردشگری	۱۸	۷۲
	انتفاع جامعه محلی از گردشگری	۱۷	۶۸
	سرمایه‌گذاری محدود به دلیل عدم توجه اقتصادی	۶	۲۴
	عدم تخصیص بودجه کافی	۳	۱۲

شکل ۳: پیشران‌های اصلی مؤثر در گردشگری جامعه‌محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی از نظر جامعه‌خبرگان

تحلیل و تبیین مقوله‌ها

پیشران‌های مدیریتی - زیرساختی

در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی، یکی از ابعاد بسیار مهم و اثرگذاری که باعث شده گردشگری جامعه‌محور اجرا و پیاده‌سازی نشود، فقدان مدیریت اصولی و صحیح است. این امر در چندین نماگر خود را نشان داده است. آموزش نوعی سرمایه‌گذاری مفید و عاملی اصلی در توسعه محسوب می‌شود و چنانچه به‌صورت اصولی برنامه‌ریزی و اجرا شود، می‌تواند بازدهی بالایی در ابعاد مختلف داشته باشد. با رشد گردشگری نیاز به جذب و آموزش نیروی انسانی در این فعالیت انسان‌محور، اهمیت ویژه‌ای یافته است؛ زیرا اگر این امر صورت نگیرد، گردشگری بازدهی معکوس خواهد داشت و آسیب‌های آن بیشتر منفعتش است؛ بنابراین تنها تعداد نیروی انسانی نمی‌تواند ضامن عملکرد خوب برای دستیابی به اهداف این بخش باشد؛ بلکه علاوه بر تعداد، میزان دانش نظری و آشنایی خدمات‌دهندگان با مهارت‌های حرفه‌ای نیز تعیین‌کننده است. به‌طورکلی، تدوین و اجرای منابع انسانی گردشگری جامعه‌محور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و آموزش مهم‌ترین رکن آن است (تومانی و جان‌پور، ۱۳۹۵). در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی نیز یکی از عوامل انحطاط گردشگری جامعه‌محور همین آموزش‌ندیدن هم در جامعه میزبان و هم در میان گردشگران است. نداشتن آگاهی کافی از مزایای گردشگری باعث شده که خود مردم روستایی هم به گردشگری اهمیت ندهند؛ برای مثال دهیار یکی از روستاهای هدف این‌گونه بیان می‌کند: «سطح آگاهی از مزایای گردشگری خیلی ضعیف است. حدود ۲۰ درصد است. چون خود مردم نمی‌خواهند که گردشگری در این روستا رواج پیدا کند؛ بنابراین سطح آگاهی آن‌ها از مزایای گردشگری بسیار کم است» (کد: آموزش، مصاحبه ۷، خانم ۴۵ ساله، دهیار یکی از روستاها).

یکی از فعالان عرصه گردشگری نیز این گونه اهمیت آموزش را بیان می کند:

«مشکل دیگر این است که خیلی از مردم بومی اطلاعات کافی تاریخی و آماری از جاذبه های گردشگری ندارند و حتی نمی دانند در شهرستان خود چند روستا وجود دارد. یا جاذبه های گردشگری روستای خود چه مواردی هستند و بنابراین نداشتن آموزش و آگاهی مردم روستایی یکی از مهم ترین مشکلات است» (کد: آموزش، مصاحبه ۱۶، آقا ۶۲ ساله، فعال گردشگری).

بنابراین ابتدا آموزش در جامعه میزبان بسیار مهم است که کمتر به آن توجه شده است؛ اما بعد دیگر آن، آموزش افرادی است که به عنوان گردشگر به روستاها می روند. فقدان آموزش آن ها چالش های بسیار زیادی را در روستاها به وجود آورده است؛ به گونه ای که برخی از مردم روستایی، گردشگران را مزاحم قلمداد می کنند؛ چون آسیب های بسیار زیادی از آن ها دیده اند و گاهی اوقات به درگیری و نزاع بین جامعه محلی و گردشگران منجر شده و برخی از این نزاع ها به مراجع قضایی کشیده شده است. یکی از کارشناسان اداره میراث فرهنگی این گونه بیان داشته اند: «جامعه محلی از گردشگری بیزار است که در برخی مواقع کار به دادگاه و به طور کلی مراجع قضایی رسیده است. آن چنان که بیش از ۲۰۰ مورد شکایت فقط در یکی از روستاها است. ... مردم یکی از روستاهای هدف گردشگری استان به اداره کل میراث فرهنگی آمده بودند و می گفتند که اصلاً ما اسم این گردشگری را نمی خواهیم و لطفاً اسم روستای هدف گردشگری را از نام روستای ما بردارید. و برخی از روستاهای دیگر هم همین قصد را دارند اما مدارا نموده اند؛ زیرا خیلی از این گردشگران در این روستا می روند و در خانه مردم اتراق می کنند و گردشگران حتی زیر ایوان خانه مردم روستایی قلیان استعمال می کنند» (کد: آموزش، مصاحبه ۱۴، آقا ۴۷ ساله، کارشناس اداره میراث فرهنگی).

یا دهیار یکی دیگر از روستاهای هدف درخصوص مزاحمت های گردشگران این گونه بیان می دارد:

«گردشگرها به باغ های مردم می روند و همین امر باعث می شود که مردم اذیت شوند. به همین دلیل اسم گردشگری می آید، مردم بدشان می آید. چون امکانات نداریم مردم دوست ندارند که گردشگرها به این روستا بیایند. چون اناری که هنوز نرسیده است را می چینند» (کد: آموزش، مصاحبه ۲۵، آقا ۶۷ ساله، دهیار یکی از روستاها).

به طور کلی فقدان آموزش کافی باعث انحطاط گردشگری در روستاهای هدف شده است.

پیشران بعدی که در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی بسیار کم رنگ است، کمبود و حتی نبود زیرساخت های مناسب برای توسعه گردشگری است. به طوری که در تمامی مصاحبه ها به آن اشاره شده است. در این خصوص نیز می توان به صحبت های یکی از فعالان عرصه گردشگری اشاره کرد:

«ابتدا زیرساخت ها را ایجاد کنیم بعد گردشگر بیاوریم؛ یعنی ما باید تأسیسات گردشگری مان کامل باشد بعد گردشگر بیاوریم. مثلاً در شهرستان خود مکان اقامتگاه داریم، اما اقامتگاهی که ظرفیت یک اتوبوس گردشگر که ۴۰ نفر است را داشته باشد و بتوانند در آن اقامت داشته باشند را نداریم. چون قانون می گوید وقتی که یک تور می آید هم اعضای آن باید در یک مکان اقامت داشته باشند تا تولید روی همه گردشگران نظارت داشته باشد. این اولین زیرساخت است که ما در شهرستان خود نداریم» (کد: زیرساخت، مصاحبه ۲۳، آقا ۴۱ ساله، فعال گردشگری). یا در مصاحبه ای دیگر، دهیار یکی از روستاها گفت با توجه به نبود زیرساخت های مناسب، گردشگر نباید بهتر است و دلیل خود را این گونه مطرح کرد:

«یکی از زیرساخت ها داشتن جاده مناسب است که اصلاً جاده روستای ما خیلی خیلی خراب است و هرکسی که بیاید احتمال ترکیدن لاستیک وجود دارد. با شرایط فعلی روستای ما اگر گردشگر به آنجا نیاید بهتر است؛ اما اگر زیرساخت داشته باشیم خوب است.» (کد: زیرساخت، مصاحبه ۱۳، آقا ۳۸ ساله، فعال گردشگری).

بنابراین ابتدایی ترین اقدام در زمینه گردشگری، ایجاد زیرساخت های آن است.

عامل مؤثر بعدی، عملکرد دولت و استفاده از برنامه ریزی اصولی است؛ اما متأسفانه این امر در استان مرکزی صورت نگرفته و دولت عملکرد بسیار ضعیفی در این زمینه داشته و هیچ گونه چشم اندازی در زمینه گردشگری نداشته و همین امر سبب نبود هماهنگی بین دولت، جامعه

محلی و بخش خصوصی شده و حتی بافت روستایی تغییرات عمده‌ای کرده‌اند. از سوی دیگر، چون گردشگری در بسیاری از روستاها به صورت فصلی بوده، تبلیغات مناسبی برای دائمی کردن آن صورت نگرفته است. این عوامل وضعیت نابسامانی را در روستاهای هدف گردشگری شده است. یکی از کارشناسان اداره میراث فرهنگی در این خصوص اذعان می‌دارند:

«چون دولت نتوانسته خودش برای آن‌ها برنامه‌ای بچیند و هیچ طرحی برای گردشگری ندارد، الان شما برو میراث فرهنگی بگو طرح گردشگری فلان روستا چه چیز است. هیچ طرحی وجود ندارد. بنابراین هیچ برنامه‌ای نداریم، میراث فرهنگی باید بافت روستا را مطالعه نماید و نحوه نگهداری از آن را بررسی نماید. ... معمولاً در خصوص گردشگری طرح‌های ویژه‌ای تهیه می‌گردد اما الان هیچ‌گونه طرح ویژه‌ای که بتواند به گردشگری کمک نماید، نداریم. در این طرح‌های ویژه باید بخش ویژه‌ای دیده شود و در اختیار دهیاری قرار داده شود تا در آنجا پارک بسازد. پس باید پارکینگ را لحاظ کنیم. زیرا اگر پارکینگ نباشد مردم کجا بروند؟ بنابراین، چون مردم به گردشگری علاقه‌ای ندارند و دولت هم برنامه‌ای ندارد، بخش خصوصی هم ورود نمی‌کند؛ بنابراین چون برنامه‌ای برای گردشگری ندارند هیچ پایشی هم از گردشگری اعم از نحوه ورود و خروج آن، ماندگاری آن و ... صورت نمی‌گیرد. این درحالی است که در بیشتر روستاها ظرفیت‌های لازم وجود دارد... دولت در حدی برنامه ندارد و به گردشگری ورود نکرده است که حتی بافت تاریخی روستاها را ثبت نکرده است و نتوانسته بافت تاریخی روستاها را حفظ نماید. باید این اتفاق بیفتد که بافت روستاها ثبت ملی بشوند و نحوه ساخت و سازها باید ضوابط خاص خود را داشته باشد. مثلاً آیا یک پلاک مسکونی می‌تواند خراب شود و اگر بله، چطوری ساخته شود. معابر قرار است که چطوری ساخته شود. دستخوش تغییر شود یا نه و به‌طورکلی ارزش موجود چطوری باید حفظ شود؛ بنابراین در آن طرح موجود که باید انجام بگیرد، این موارد نیز باید لحاظ گردد» (کد: عملکرد دولت، برنامه‌ریزی اصولی، عدم هماهنگی بین دولت، جامعه محلی، بخش خصوصی، سامان‌دهی املاک، تغییر بافت بومی روستا، مصاحبه ۱۶، آقا ۴۷ ساله، کارشناس اداره میراث فرهنگی).

در یکی دیگر از مصاحبه‌ها با فعالان عرصه گردشگری این‌گونه بیان کردند:

«دولت عملاً برای گردشگری کاری نکرده است یا حداقل آن کارهایی که باید انجام دهد یا آن‌طور که انتظار می‌رود رفتار انجام دهد انجام نداده است» (کد: عملکرد دولت، مصاحبه ۲۳، آقا ۴۱ ساله، فعال در عرصه گردشگری).

همچنین در یکی دیگر از مصاحبه‌ها با عضو شورای اسلامی یکی از روستاها این‌گونه بیان کرد:

«روستاها سرمایه‌گذار ندارند چون پیش‌بینی در خصوص بهره‌برداری و داشتن سود ندارند... فقط در آخر هفته گردشگر می‌آید و در اواسط هفته خبری نیست در سرتاسر سال هم چهار تا پنج ماه گردشگر است. بقیه سال گردشگر نیست. می‌شود کارهایی انجام داد و تبلیغاتی انجام داد که در طول سال گردشگر داشته باشیم؛ اما لازمه آن این است که گردشگری باید حمایت کند. مردم نمی‌توانند که خود رسانه باشند... از همه مهم‌تر برای جاهایی که قرار است گردشگری شود باید یک سندی تدوین شود که با عنوان سند گردشگری تدوین شود. وظایف ادارات در آن تشریح شود. بازه زمانی برای آن در نظر گرفته شود. در تدوین سند از اهالی روستا هم حضور داشته باشند تا در برابر این موضوع مقاومت نکنند. ... اما هیچ سندی گردشگری برای روستاهای هدف گردشگری وجود ندارد. که طبق آن بخواهند پیش بروند. این روستا خیلی از گردشگری آسیب خورده است. بافت آن تغییر کرده است» (کد: عملکرد دولت، برنامه‌ریزی اصولی، عدم هماهنگی بین دولت، جامعه محلی، بخش خصوصی، سامان‌دهی املاک، رسانه و تبلیغات، تغییر بافت بومی روستا، مصاحبه ۵، آقا ۵۰ ساله، عضو شورای اسلامی یکی از روستاها).

پیشران‌های زیست‌محیطی

یکی از عوامل بسیار مهم در توسعه گردشگری جامعه‌محور، برنامه‌ریزی زیست‌محیطی است. اینکه حفاظت از محیط‌زیست، حیات‌وحش، سیستم دفع فاضلاب و پساب‌ها، مدیریت زباله‌ها به چه صورتی انجام می‌گیرد، بسیار مهم است.

در این زمینه در روستاها تاحدودی بهبودی حاصل شده است. فرهنگ‌سازی در این زمینه هم در بین گردشگران و هم جامعه محلی صورت گرفته است. در این خصوص یکی از فعالان عرصه گردشگری بیان می‌کند:

«الان گردشگرها بیشتر از روستاییان توجه می‌کنند. برخی گردشگرها می‌آیند و زباله‌های آن محیط را جمع می‌کنند؛ ولی کمتر روستاییان به این موضوع توجه می‌نمایند» (کد: برنامه‌ریزی زیست‌محیطی، مصاحبه ۳، آقا ۴۰ ساله، فعال عرصه گردشگری).
یا یکی دیگر از فعالان می‌فرماید:

«چون خودم جزء حامیان محیط‌زیست هستم؛ بعد از اینکه کمپان تمام شد خودم داوطلبانه کیسه‌زباله دستم می‌گیرم و گردشگران هم همراهم می‌شوند و شروع می‌کنیم و یک منطقه را پاک‌سازی می‌کنیم. گردشگرانی که الان داریم نسبت به قبل خیلی آگاه شده‌اند» (کد: برنامه‌ریزی زیست‌محیطی، مصاحبه ۲۳، آقا ۴۱ ساله، فعال عرصه گردشگری).

درست است که خیلی به محیط‌زیست اهمیت داده می‌شود اما باز هم چون که عده‌ای از گردشگران رعایت نمی‌کنند و زباله‌های خود را در طبیعت رها می‌کنند، باعث می‌شود تا تلاش افرادی که به این مهم توجه ویژه‌ای دارند، نادیده انگاشته شود. به طوری که دهیار یکی از روستاها این‌گونه بیان می‌کند:

«اهمیت نمی‌دهند. نه اینکه همه گردشگرها توجه نکنند؛ اما وقتی که نصف آن‌ها اهمیت نمی‌دهند، نصف دیگر به چشم نمی‌آید. خیلی‌ها هستند که اهمیت می‌دهند و زباله‌های خود را از روستا می‌برند و حتی داخل سطل زباله روستا نمی‌اندازند که انباشت زباله صورت نگیرد؛ اما نصف دیگر باعث می‌شود این تعداد به چشم نیاید» (کد: برنامه‌ریزی زیست‌محیطی، مصاحبه ۲۵، آقا ۶۷ ساله، دهیار یکی از روستاها).

عوامل دیگری نقش نسبتاً مهمی در توسعه گردشگری جامعه‌محور در روستاهای هدف، گنجایی جاذبه‌های گردشگری، ظرفیت و پتانسیل گردشگری و موقعیت جغرافیایی داشته‌اند. در این روستاها پتانسیل‌های مناسبی برای جذب گردشگری دارند. برای مثال یکی از بخشدارها می‌گوید:

«الان محور روستاها باید گردشگری باشد. مثلاً روستای ایبانه فرهنگی تلفیق شده با گردشگری دارد و همین پتانسیل را در روستاهای استان مرکزی داریم و باید در این زمینه کار شود که متأسفانه در این زمینه در شهرستان ما کار نشده است. ما ظرفیت‌های خوبی در زمینه گردشگری داریم و باید پیگیری و انجام شود. متأسفانه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای ما بسیار کم است ظرفیت‌های زیادی داریم و روستاهای دارای پتانسیل زیادی داریم؛ اما نیاز است که کار شود و تعداد اقامتگاه‌ها بیشتر شود» (کد: ظرفیت و پتانسیل گردشگری، مصاحبه ۱۷، آقا ۳۹ ساله، بخشدار یکی از بخش‌ها).

اما نکته مهم این است که برخی از عوامل مانند شخصی‌بودن برخی از جاذبه‌ها و در دسترس دائمی نبودن آن‌ها باعث شده که صرفاً نام جاذبه را به آن اختصاص دهند و عملاً استفاده و بهره‌برداری از آن‌ها بسیار محدود شود. این امر از گنجایی جاذبه‌های گردشگری کاسته است. برای مثال یکی از فعالان عرصه گردشگری بیان می‌دارد:

«چالش بعدی متناسب‌نبودن لوکیشن‌های آثار گردشگری در منطقه است. میراث فرهنگی در منطقه بیش از پنجاه جاذبه گردشگری معرفی کرده است؛ اما ثابت می‌کنم که ده تا از آن‌ها بیشتر جاذبه نیست. به‌عنوان مثال مکانی که در ورودی آن بسته است یا قابل استفاده نیست را که نمی‌توان جاذبه نامید. برخی جاذبه‌ها یک ملک شخصی است. جاذبه گردشگری باید قابل بازدید باشد و بتوان آن را دید و در ساعت خاصی باز باشد. اگر اداره میراث فرهنگی نمی‌تواند خودش رسیدگی کند آن مکان را به بخش خصوصی واگذار نماید و آن موقع دیگر بخش خصوصی آن را مرمت خواهد کرد و برنامه درستی برای آن تدوین خواهد نمود. بخش خصوصی همیشه باز است.» (الان گردشگرها بیشتر از روستاییان توجه می‌کنند. برخی گردشگرها می‌آیند و زباله‌های آن محیط را جمع می‌کنند، ولی کمتر روستاییان به این موضوع توجه می‌نمایند) (کد: گنجایی جاذبه‌های گردشگری، مصاحبه ۳، آقا ۴۰ ساله، فعال عرصه گردشگری).

عامل بعدی که سبب تضعیف پتانسیل‌های گردشگری شده، موقعیت جغرافیایی است. برخی از روستاها به دلیل دوربودن از مرکز استان و مراکز شهری، گردشگران کمتری را جذب می‌کنند؛ برای مثال برخی از مصاحبه‌شوندگان این‌گونه بیان می‌دارند:

«می‌شود کارهایی انجام داد و تبلیغاتی انجام داد که در طول سال گردشگر داشته باشیم اما لازمه آن این است که گردشگری باید حمایت کند. مردم نمی‌توانند که خود رسانه باشند. گردشگری می‌تواند در شب یلدا در وسط زمستان بگذارد؛ اما متأسفانه چون که ما از مرکز استان دور هستیم این اتفاق نیفتاده است» (کد: موقعیت جغرافیایی، مصاحبه ۵، آقا ۵۰ساله، عضو شورای اسلامی یکی از روستاها).

پیشران‌های اجتماعی - فرهنگی

گردشگری در هر جامعه، متأثر از عوامل پیچیده و درهم‌تنیده اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است. به‌عبارت‌دیگر، گردشگری دارای ابعاد مادی و معنوی است. هرکدام از این عوامل تأثیرات متقابلی بر یکدیگر دارند (ورهامی و حامدی نسب، ۱۳۹۶). از آنجاکه گردشگری مجموعه‌ای پیچیده و متشکل از پدیده‌های اجتماعی است که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم (حتی قبل از اقتصاد)، فرهنگ و اجتماع را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ در دوران معاصر گردشگری به یک عنصر مهم اجتماعی و فرهنگی تبدیل شده و فعالیتی است که با انسان و انگیزه‌ها، خواسته‌ها، نیازها و آرزوهای او، که منبعث از فرهنگ جامعه است، ارتباط دارد. فرهنگ بانفوذ پرتوان خود، می‌تواند به بهترین صورت ماهیت، هدف، ساختار و کارکرد گردشگری را توضیح دهد (نیک‌بین و کرمی، ۱۳۹۱). در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی، چالش‌های اجتماعی - فرهنگی را می‌توان متشکل از برنامه‌ریزی شامل برنامه‌ریزی فرهنگی، برنامه‌ریزی مشارکتی، باورهای جامعه، آسیب‌های گردشگری، الگو برداری از روستاهای موفق و درنهایت جمعیت ساکن روستا دانست.

ابتدا باید گفت که با توجه به کمبود اشتغال و درآمد در جامعه روستایی، در حال حاضر جمعیت بسیار کمی در روستاها باقی مانده‌اند؛ چراکه درآمد کافی ندارند و مجبورند که به نواحی دیگر مهاجرت کنند؛ برای مثال دهیار یکی از روستاها این موضوع را این‌چنین بیان می‌کند:

«اولین عامل جمعیت خود روستاست. وقتی که روستایی خالی از سکنه می‌شود، ما هرچقدر هم که تلاش کنیم، کسی در روستا نیست که بخواهد بیاید و به گردشگران خدمات بدهد» (کد: جمعیت ساکن روستا، مصاحبه ۱۳، آقا ۳۸ساله، دهیار یکی از روستاها).

آسیب‌های گردشگری یکی دیگر از عواملی است که باعث انحطاط گردشگری در این زمینه می‌شود و می‌توان از روستاهای موفق در زمینه گردشگری الگو برداری کرد؛ اما متأسفانه این اقدام صورت نگرفته و نتیجه آن موضع گرفتن روستائیان در مقابل گردشگری و عدم مشارکت آن‌ها در این فعالیت است؛ زیرا گردشگران به علت نداشتن فضای مناسب برای گذران اوقات فراغت در روستاها، بعد از مدتی که در آنجا اتراق می‌کنند، به باغ‌های روستائیان، که محصولات یک سال ایشان در آن قرار دارد، رفته و به محصولات آن‌ها دستبرد می‌زنند. این عوامل باعث مشارکت نکردن روستائیان در زمینه گردشگری شده است؛ برای مثال برخی از مصاحبه‌شوندگان این‌گونه بیان می‌کنند:

«اولین موردی که وجود دارد این است که مردم محلی اصلاً در گردشگری لحاظ نشده‌اند. قبلاً طرحی برای روستای ما تهیه شده بود، اما الان که حدود پانزده سال از تهیه آن طرح می‌گذرد، می‌بینیم که هیچ‌کدام از آن موارد اجرا نشده است و کلاً رها شده است. الان آمده‌اند و مردم را در مضیقه گذاشته‌اند. قبلاً مردم مشارکت فعالی در گردشگری داشتند و وقتی که گردشگر به این روستا می‌آمد مردم خیلی تحویل می‌گرفتند و به آن‌ها رسیدگی می‌کردند. اما الان به دلیل صدماتی که از گردشگری دیده‌اند، وقتی که گردشگر را می‌بینند ممکن است که به آن‌ها توهین هم کنند... روستا چون که پارکینگ و محل و فضای مناسب ندارد ماشین گردشگران در محوطه روستا پارک می‌شود و بعد از یکی دو ساعت آن‌ها مجبور هستند که برای تفریح به باغ‌های مردم بروند» (کد: آسیب‌های گردشگری، مصاحبه ۱۸، آقا ۳۷ساله، فعال عرصه گردشگری).

«اولین چالش استقبال مردم است و این اتفاق در روستاهای هدف گردشگری رخ نداده است؛ زیرا وقتی که گردشگرها به روستا می‌آیند، در باغ مردم روستایی اتراق می‌کنند؛ بنابراین مردم از گردشگری استقبال نمی‌کنند. باید روی این موضوع کار کنند. خود میراث فرهنگی باید یک

کمپ یا یک فضای گردشگری فراهم کند تا مردم به آنجا بروند و به باغ‌های مردم نروند. یکی از چالش‌ها سلب آسایش و آرامش مردم است» (کد: موقعیت جغرافیایی، مصاحبه ۵، آقا ۵۰ساله، عضو شورای اسلامی یکی از روستاها).

بنابراین گردشگری بر پیکره روستا آسیب‌هایی وارد کرده است؛ بنابراین الگوبرداری نکردن از روستاهای موفق در زمینه گردشگری باعث شده مشارکت روستایی در گردشگری بسیار ضعیف باشد و حتی در برخی مواقع، با آن مقابله شود.

عوامل دیگری که در مقابل توسعه گردشگری قرار دارد، برنامه‌ریزی فرهنگی و باورهای مردم روستایی است.

یکی دیگر از پیشران‌های مؤثر در گردشگری جامعه‌محور، که در محدوده مورد مطالعه بسیار کم‌رنگ بوده و سبب انحطاط گردشگری شده، بی‌توجهی به پیشران‌های اجتماعی - فرهنگی است. در این خصوص، برخی از مصاحبه‌شوندگان این‌گونه توضیح می‌دهند:

«بزرگ‌ترین مانع و مشکل، عدم آگاهی و عدم ارتباط صحیح جامعه محلی با گردشگری است. چون فرهنگ‌سازی مناسب در روستاها انجام نشده است. که عمده‌ترین مشکل ما در گردشگری همین موضوع است. اهالی روستا هنوز درآمدی که گردشگری می‌تواند برای آن‌ها داشته باشد برایشان ملموس نشده است. به همین خاطر پذیرش گردشگر برای آن‌ها آسان نشده است و احساس می‌کنند که گردشگر وقتی به روستای آن‌ها می‌آید، آب و برقشان را مصرف نموده و جای روستائیان را تنگ می‌کند» (کد: برنامه‌ریزی فرهنگی، باورهای جامعه، مصاحبه ۲۱، آقا ۴۲ساله، فعال عرصه گردشگری).

«بنابراین فرقی نمی‌کند که زن باشد یا مرد، به‌طور کلی مردم روستایی در برنامه‌های گردشگری حضور پیدا نمی‌کنند. چون در استان مرکزی نگاه‌های ایدئولوژیک است که ورود گردشگر فرهنگ استان را عوض می‌کند. ورود کم‌حجاب‌ها و بی‌حجاب باعث تغییر فرهنگ روستایی می‌شود. بیشتر روستاها روی این بحث‌های ایدئولوژیک بسیار حساس هستند. چون بیشتر روستاهای استان اعتقاد مذهبی قوی‌ای دارند، نمی‌خواهند که گردشگر حضور پیدا کند. بافت‌های ایدئولوژیک خاصی در روستاها وجود دارد که می‌گوید اگر گردشگر به روستاها بیاید، باعث می‌شود که یک فرهنگ بدی رواج پیدا کرده و در روستاها جا می‌اندازند. باوجود اینکه خیلی از این روستاها به‌واسطه اینکه نزدیک شهر هستند و یا جمعیت شهرنشین آن‌ها زیاد شده و حتی فرهنگ شهرنشینی در این روستاها رواج یافته، باز هم ترس از تغییر فرهنگی به‌واسطه گردشگری دارند و از آن‌ها می‌ترسند. و این گردشگرگیزی هم نگاه ایدئولوژیک آن‌ها است» (کد: برنامه‌ریزی فرهنگی، باورهای جامعه، مصاحبه ۱۶، آقا ۴۷ساله، کارشناس اداره میراث فرهنگی).

بنابراین باید برنامه‌ریزی فرهنگی درستی صورت بگیرد تا باورهای جامعه روستایی را در زمینه گردشگری و تأثیرات مثبت آن تغییر داده و مشارکت بیشتر صورت گیرد.

پیشران‌های اقتصادی

گردشگری به‌منزله بزرگ‌ترین صنعت خدماتی جهان، تأثیر بسزایی در توسعه اقتصادی جوامع دارد و عامل مهمی در بروز تغییرات مثبت و منفی در سطح محلی، ناحیه‌ای و ملی محسوب می‌شود. امروزه گردشگری به‌منزله یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر در توسعه پایدار، جایگاه و نقش ارزشمندی در توسعه اقتصادی (شمس و فرهادیان، ۱۳۹۷) و افزایش فرصت‌های شغلی و درآمدی در جوامع است؛ بنابراین گردشگری می‌تواند سبب تحولات اقتصادی هر نواحی روستایی شود؛ اما متأسفانه در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی، تأثیر بسیار کم و در برخی نواحی تأثیر ناچیزی دارد. علاوه بر این که اقتصاد گردشگری در این روستاها ضعیف بوده، توزیع آن عادلانه نبوده است؛ بنابراین در جامعه روستایی انتفاع از گردشگری بسیار کم است. درخصوص این موارد، مصاحبه‌شوندگان نظر خود را این‌گونه بیان می‌کنند:

«در برخی از روستاها، بیشتر مغازه‌دارها که خوراکی و به‌طور کلی مواد غذایی می‌فروشند یا اقامتگاه‌ها، سفره‌خانه‌ها، دیزی‌سراها، موزه‌ها و... بین آن‌ها تقسیم می‌شود. بین اقشار مردم توزیع نشده است. در برخی از روستاها محصولی برای فروش ندارند که بخواهند از گردشگری انتفاع داشته باشند؛ اما در برخی روستاها به‌دلیل داشتن محصولات باغی و کشاورزی، عموم مردم روستایی تا ۵۰ درصد منتفع شده‌اند. به‌طور

کلی توزیع ناعادلانه است» (کد: اقتصاد گردشگری ضعیف، انتفاع جامعه محلی از گردشگری، توزیع ناعادلانه درآمدهای حاصل از گردشگری، مصاحبه ۱۶، آقا ۴۷ ساله، کارشناس اداره میراث فرهنگی).

«نه اصلاً توزیع عادلانه نیست. در برخی مواقع افراد غریبه هستند که آمده‌اند از گردشگری روستایی کسب درآمد می‌کنند. حاصل آن را از روستا می‌برند. بعضی‌ها می‌توانند، اما از این فرصت متأسفانه استفاده نمی‌کنند» (کد: اقتصاد گردشگری ضعیف، انتفاع جامعه محلی از گردشگری، توزیع ناعادلانه درآمدهای حاصل از گردشگری، مصاحبه ۱۱، آقا ۵۵ ساله، فعال در عرصه گردشگری).

«بستگی به لیدر یا بلد محلی همراه است که آن‌ها را چطور هدایت کند. اگر درست هدایت کند، بله عادلانه توزیع می‌شود؛ اما الان عادلانه نیست» (کد: اقتصاد گردشگری ضعیف، انتفاع جامعه محلی از گردشگری، توزیع ناعادلانه درآمدهای حاصل از گردشگری، مصاحبه ۲۳، آقا ۴۱ ساله، فعال در عرصه گردشگری).

به‌طور کلی گفتنی است که گردشگری در محدوده مورد مطالعه تأثیر بسیار کمی در اقتصاد روستایی داشته و در همین تأثیر ناچیز، جامعه روستایی انتفاع بسیار کمی داشته و توزیع درآمدها عادلانه نیست.

آخرین مقوله‌هایی که در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی بر نهادینه‌شدن این فعالیت تأثیر منفی داشته، سرمایه‌گذاری محدود به دلیل عدم توجیه اقتصادی و عدم تخصیص بودجه کافی است. در این خصوص نیز مصاحبه‌شوندگان نظر خود را این‌گونه بیان کرده‌اند: «مانع بزرگی که الان وجود دارد توجیه اقتصادی است که برای کسانی که تأسیسات گردشگری را دارند مثل صاحبان اقامتگاه‌ها، توجیه اقتصادی ندارد. اگر توجیه اقتصادی داشته باشد، قطعاً خدمات بهتری می‌دهد» (کد: سرمایه‌گذاری محدود به دلیل عدم توجیه اقتصادی، مصاحبه ۲۳، آقا ۴۱ ساله، فعال در عرصه گردشگری).

«زیرساخت اقامتی و حتی فضایی برای تفرجگاه برای گردشگری در روستا وجود ندارد. بودجه‌ای که ندارد و ارگان‌ها هم کمک نمی‌کنند. این امر باعث شده است که روستا نابود شود» (کد: تخصیص نیافتن بودجه کافی، مصاحبه ۹، خانم ۳۸ ساله، دهیار یکی از روستاها). بنابراین کمبود سرمایه‌گذار و عدم تخصیص بودجه کافی به گردشگری روستایی، به جلوگیری از نهادینه‌شدن این فعالیت مهم در عصر حاضر، در این روستاها منجر شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش، با استفاده از روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، ابتدا به جمع‌آوری داده‌ها از جامعه خبرگان در استان مرکزی پرداخته شد. از آنجا که جامعه هدف مشخص بود، اما همه آن‌ها به یک‌باره قابل شناسایی نبودند. روش نمونه‌گیری در این مقاله، روش‌های هدفمند و گلوله برفی بوده است. بعد از مصاحبه‌ها، ابتدا آن‌ها را به صورت متنی نوشته و سپس وارد نرم‌افزار مکس کیودی‌ای شده و شروع به کدگذاری شد. در مرحله اول ۶۵، کد شناسایی شد؛ اما برای خلاصه‌سازی کردن آن‌ها، این کدها را در ۲۴ کد جدید تلفیق کردند و با توجه به مفهوم آن‌ها مانند پژوهش امامی و همکاران (۱۴۰۰)، در چهار محور اصلی (پیشران‌های مدیریتی - زیرساختی، پیشران‌های زیست‌محیطی، پیشران‌های اجتماعی - فرهنگی، پیشران‌های اقتصادی) قرار گرفتند. با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش، گفتنی است گردشگری جامعه‌محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی، دارای اکوسیستم خاصی است. اجزای اصلی این اکوسیستم را همین چهار محور تشکیل داده است. با توجه به نتایج به دست آمده در بعد مدیریتی - نهادی و تعداد کدهای اختصاص یافته به این بعد می‌توان گفت که بیشترین نقش را در عدم شکل‌گیری گردشگری جامعه‌محور در این نواحی دارد؛ بنابراین نتایج پژوهش حاضر مانند پژوهش‌های ابراهیم‌زاده و آقاسی‌زاده (۱۳۸۸)، ابراهیمی‌دهکردی (۱۳۹۲) و متیکو و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد بعد مدیریتی - نهادی بیشترین تأثیر را دارد؛ اما با وجود نقش بسزایی که در گردشگری جامعه‌محور داشته، اما نتوانسته آن‌طور که شایسته و بایسته است عمل کند؛ چنان‌که در کدهای آموزش، زیرساخت‌ها و عملکرد دولت، مانند پژوهش‌های ضرغام بورجنی و بذرافشان (۱۳۹۵)، نجارزاده و ترابی (۱۳۹۶)، از عوامل بسیار مهم بوده و در تمامی ۲۵ مصاحبه به‌منزله یکی از مهم‌ترین مشکلات گردشگری

جامعه محور روستایی به آن‌ها اشاره شده است؛ اما از آنجاکه در ۱۹ مصاحبه کد برنامه ریزی اصولی آمده است، نشان می‌دهد که هنوز برنامه ریزی صحیح و مدونی در این زمینه انجام نشده است؛ بنابراین همان‌طور که آکازاکی (2008) بیان کرده، نیاز است که برنامه مدونی در این زمینه صورت بگیرد. مورد بعدی که در درجه پنجم اهمیت از نظر مصاحبه‌شوندگان فرار دارد، تبلیغات است. در این خصوص معرفی درست و کافی از جاذبه‌های گردشگری روستاها صورت نگرفته است. دو مورد بعدی، کدهای هماهنگی بین دولت، جامعه محلی، بخش خصوصی و نیز درگیری‌های بین جامعه محلی و گردشگران هستند. نتایج پژوهش در این خصوص نشان داد که هماهنگ نبودن این بخش‌ها در برخی از روستاها منجر به درگیری شده و حتی سرانجام آن به مراجع قضایی ختم شده است. آخرین موردی که در بعد مدیریتی - زیرساختی بیان شد، سامان‌دهی املاک است. همان‌طور که زیلینسکی و همکاران (2021) در پژوهش خود ارائه کرده‌اند، برنامه ریزی در زمینه املاک تأثیر بسزایی در گردشگری جامعه محور دارد. به‌طور کلی در بعد مدیریتی - زیرساختی بیشترین تأثیر را در نهادینه‌نشدن گردشگری مبتنی بر جامعه دارد.

اما در خصوص بعد زیست محیطی باید گفت این بخش تأثیر بسزایی در گردشگری جامعه محور دارد؛ به‌گونه‌ای که ۲۳ نفر (۲ درصد) از مصاحبه‌شوندگان اهمیت آن را بیان کرده‌اند؛ بدین سبب با پژوهش‌های حاتمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱)، تولایی و همکاران (۱۳۹۶) و نیز امامی و همکاران (۱۴۰۰)، که در پژوهش خود بیان کرده‌اند، برنامه ریزی زیست محیطی تأثیر بسیار زیادی در گردشگری جامعه محور دارد، در یک راستاست. همچنین با پژوهش‌های سقایی و همکاران (۱۳۹۵) (که این مطلب را بیان می‌دارند که ساده‌انگاری و توجه صرف به منافع اقتصادی و ورود بیش از توان محیطی، سبب آسیب‌های اکولوژیکی و زیست محیطی می‌شود)، زیلینسکی و همکاران (2021) (که از برنامه ریزی زیست محیطی به‌منزله یکی مزایای خاص در گردشگری جامعه محور، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه یاد می‌کند، که مشارکت جامعه را در پی دارد)، دنداپ و همکاران (2022) (کاهش فشار بر محیط طبیعی مانند پوشش جنگلی و منابع آبی می‌تواند فضایی برای بازسازی محیط زیست فراهم کند) نتایج یکسانی دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برنامه ریزی زیست محیطی در گردشگری اجتماع محور اهمیت بسزایی دارد؛ اما متأسفانه توجه به محیط زیست در محدوده مورد مطالعه نامتقارن است. در برخی از نواحی، به دلیل رعایت اصول گردشگری مسئولانه، بازدیدکنندگان حتی بیشتر از جامعه محلی به این موضوع توجه کرده و در محل کمپ خود، زباله‌هایی را که از قبل در آن مکان جمع‌آوری شده و آن منطقه را پاکسازی کرده‌اند. در برخی از مناطق، توجه به محیط زیست کم است؛ به‌گونه‌ای که برخی از گردشگران، زباله‌های خود را در محیط رها کرده و باعث آلودگی‌های اکولوژیکی شده‌اند؛ بنابراین می‌توان گفت که برنامه ریزی زیست محیطی در محدوده مورد مطالعه بسیار ضعیف بوده، حتی موارد موجود هم به صورت خودجوش‌اند؛ از این رو بهتر است که برنامه ریزی یکپارچه و مشارکتی در این زمینه صورت گیرد. باز هم این موضوع با بعد مدیریتی - ساختاری ارتباط پیدا می‌کند؛ چون مدیران باید برنامه ریزی اصولی و مشارکتی را از طریق ابزارهای موجود مانند رسانه‌ها نهادینه کنند. کد بعدی، که تأثیر بسزایی در گردشگری جامعه محور در این نواحی دارد، تغییر بافت بومی روستا بوده که در هشت مصاحبه (۳۲ درصد) عنوان شده است. در این خصوص، با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که برای هماهنگی بافت روستایی با گردشگری جامعه محور بهتر است که در روستاها ایمن‌سازی و بهسازی صورت گیرد؛ اما این کار باید با توجه به معماری بومی هر روستا و سازوکارهای آن باشد تا علاوه بر اینکه هویت و معماری روستایی حفظ شود، بتوان به استحکام سکونتگاه‌های روستایی پرداخت. این امر در محدوده مطالعه شده به درستی صورت نگرفته است؛ به این صورت که در برخی از روستاها به دلیل هماهنگ نبودن اداره میراث فرهنگی با بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، یا استحکام‌سازی صورت نگرفته یا اگر انجام شده، به قیمت تغییر هویت و معماری بومی روستایی همراه بوده است؛ بنابراین نتایج پژوهش‌های زیلینسکی و همکاران (2021) و تولایی و همکاران (۱۳۹۶) مبنی بر اهمیت حفظ بافت و چشم‌انداز روستایی است. کدهای بعدی ظرفیت و پتانسیل گردشگری (هفت مصاحبه یعنی ۲۸ درصد)، گیرایی جاذبه‌های گردشگری (شش مصاحبه یعنی ۲۴ درصد)، موقعیت جغرافیایی (شش مصاحبه یعنی ۲۴ درصد) هستند. با توجه به نتایج تحقیق می‌توان گفت در برخی از روستاها به دلیل اینکه بعضی جاذبه‌ها به‌ویژه در زمینه تاریخی به‌منزله ملک شخصی بوده، به سختی می‌توان از آن‌ها به‌عنوان جاذبه‌ای مناسب برای بازدید تورهای گردشگری استفاده کرد؛ زیرا جاذبه‌های گردشگری عموماً باید در ساعات معینی قابل بازدید باشد که در مورد این جاذبه‌ها چندان صدق نمی‌کند. همچنین

برخی از روستاها به دلیل اینکه در فاصله نسبتاً دوری تا مرکز شهرستان و استان قرار دارند، برگزاری تورهای گردشگری در آن‌ها با مشکل روبه‌روست؛ بنابراین استفاده بسیار محدود و فصلی از گردشگری دارند. از این حیث می‌توان گفت پژوهش حاضر، نتایج پژوهش حاتمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱) را در این زمینه تأیید می‌کند. با توجه به این نتایج می‌توان گفت، اهمیت عوامل زیست‌محیطی در CBT بسیار زیاد است. در خصوص بعد اجتماعی - فرهنگی گفتنی است همان‌طور که لی و همکاران (2021) در پژوهش خود بیان کرده‌اند، بین پایداری فرهنگی و مشارکت رابطه‌ای قوی وجود دارد و جامعه محلی در برابر افزایش بی‌رویه و غیراصولی گردشگری بسیار آسیب‌پذیرند. همچنین سقایی و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه خود به این نتیجه رسیده‌اند که پررنگ‌شدن نقش جامعه محلی باعث حفاظت از منابع فرهنگی می‌شود. ضرغام و بورجنی (۱۳۹۵) نیز در پژوهش خود به این مهم دست یافته‌اند که یکی از موانع گردشگری، باورهای جامعه روستایی است؛ بنابراین باید با برنامه‌ریزی مناسب، امکان مشارکت جامعه روستایی، که انگیزه و انرژی کافی را دارند، فراهم کرد؛ بنابراین می‌توان اگر برنامه‌ریزی فرهنگی (در ۱۰۰ درصد مصاحبه‌ها ذکر شده) به درستی صورت نگیرد، عملاً مشارکت جامعه محلی (در ۸۰ درصد مصاحبه‌ها) که یکی از اصول گردشگری جامعه‌محور است، تحقق نمی‌یابد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که به دلیل فقدان برنامه‌ریزی درست و اصولی در تمامی ابعاد از جمله بعد فرهنگی، مشارکت جامعه محلی در گردشگری بسیار ناچیز بوده است. علت این امر را می‌توان در آسیب‌های گردشگری (ده مصاحبه)، باورهای جامعه روستایی (هجده مصاحبه) جست‌وجو کرد. در بیشتر روستاهای هدف گردشگری به دلیل اینکه فضاهای مناسبی برای تفریح و استراحت بازدیدکنندگان فراهم نشده است، این امر از یک‌سو باعث شده گردشگران به باغ‌های روستاییان رفته و سبب تخریب محصولات آن‌ها شوند و از سوی دیگر، در برخی از روستاها سبب شده که گردشگران مقابل منزل مسکونی روستاییان به تفریح و استراحت بپردازند و برای روستاییان ایجاد مزاحمت کنند؛ در نتیجه این عامل باعث افزایش آسیب‌های گردشگری برای ساکنان شده است. همچنین از آنجاکه قشر روستایی کشور ما معمولاً اعتقادات مذهبی منسجمی دارند، این ترس در بین آن‌ها وجود دارد که اگر گردشگری رواج یابد، سبب انحطاط فرهنگی و از بین رفتن برخی از آداب و رسوم در این مناطق خواهد شد؛ بنابراین به یک برنامه‌ریزی فرهنگی خاصی هم برای گردشگران و هم برای روستاییان نیاز است تا از یک‌سو آسیب‌های گردشگری کاهش یافته و از سوی دیگر، باورهای جامعه روستایی با حفظ ارزش‌ها و هنجارهای موجود اصلاح شود. در این زمینه، الگو برداری صحیح از روستاهای موفق در زمینه گردشگری (دو مصاحبه) نیز می‌تواند به این امر و به افزایش علاقه اهالی روستا به ماندگاری در این سکونتگاه‌ها (یک مصاحبه) کمک کند؛ بنابراین گفتنی است یکی از عوامل بسیار مهم در گردشگری اجتماع‌محور، مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی بوده که برای توسعه آن باید از راهکارهای مناسبی استفاده شود.

تحقیق حاضر در بعد اقتصادی، به نتایج مشابهی با پژوهش‌های سقایی و همکاران (۱۳۹۵) رسیدند. نتایج این پژوهش‌ها نشان‌دهنده رابطه مستقیم بین گردشگری جامعه‌محور با عوامل اقتصادی است. نتایج پژوهش تولایی و همکاران (۱۳۹۶) نشان داد مشارکت اقتصادی تأثیرات مثبت در مشارکت اجتماعی - فرهنگی جامعه محلی زمینه توسعه پایدار گردشگری را فراهم می‌کند؛ متیکو و همکاران (2020) اعتقاد دارند توسعه اقتصادی و به دنبال آن معیشت پایدار جامعه محلی یکی از عوامل بسیار مهم در توسعه گردشگری اجتماع‌محور است. زیلینسکی و همکاران (2021) به این نتیجه رسیدند که عوامل اقتصادی یکی از عوامل تسهیل‌کننده گردشگری اجتماع‌محور است؛ به گونه‌ای که در ۲۱ مصاحبه این مطلب را عنوان کرده‌اند که در محدوده مورد مطالعه، درآمدهای حاصل از گردشگری بسیار کم و حتی ناچیز است؛ بنابراین هنوز برای جامعه محلی این امر ملموس نشده که می‌توان با استفاده از گردشگری، درآمدهای مناسبی به دست آورد؛ انتفاع جامعه محلی (هفده مصاحبه) از گردشگری بسیار کم است. همچنین به دلیل نبود انسجام برنامه‌ریزی‌های گردشگری، توزیع همین مقدار ناچیز به صورت ناعادلانه (هجده مصاحبه) و براساس تلاش هر فرد است. با توجه به موارد گفته‌شده و به دلیل فقدان مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب و فقدان تخصیص بودجه کافی (چهارده مصاحبه) در زمینه گردشگری، سرمایه‌گذاری هم در زمینه گردشگری در این مناطق بسیار کم و حتی در برخی مناطق صفر است (شش مصاحبه)؛ بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که عوامل اقتصادی تأثیر بسزایی در توسعه گردشگری جامعه‌محور دارد.

به‌طور کلی با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش گفتنی است که شکل‌نگرفتن اکوسیستمی صحیح و اصولی در میان مجموعه‌ای از عوامل مدیریت - ساختاری، زیست‌محیطی، اجتماعی - فرهنگی و در نهایت اقتصادی، سبب توسعه‌نیافتن گردشگری جامعه‌محور در روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی شده است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر، به‌منظور اجرا و پیاده‌سازی گردشگری جامعه‌محور در محدوده مطالعه‌شده پیشنهادهاى زیر ارائه شده است:

(۱) ایجاد زیرساخت‌های لازم مانند اقامتگاه‌های بزرگ، احداث فضاهای تفرجگاهی و تأسیس پارکینگ‌های کافی به‌منظور توسعه گردشگری جامعه‌محور در محدوده مطالعه‌شده؛

(۲) آموزش و فرهنگ‌سازی جامعه روستایی در راستای افزایش اصولی و برنامه‌ریزی‌شده پذیرش گردشگران در این روستاها؛

(۳) تشکیل و تقویت انجمن‌ها و نهادهای غیردولتی فعال در زمینه گردشگری به‌منظور جلب مشارکت‌های مردمی در فرایند تهیه، اجرا و بهره‌برداری از طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی، اجتماعی و اقتصادی در حوزه گردشگری؛

مدیریت و برنامه‌ریزی اصولی در راستای توجیه اقتصادی طرح‌های گردشگری روستایی به‌منظور جذب سرمایه‌گذاران؛

ترویج فرهنگ گردشگری برای کاهش آسیب‌های حاصل از حضور بازدیدکنندگان در روستاها؛

معرفی کافی جاذبه‌ها و پتانسیل‌های گردشگری در محدوده مطالعه‌شده.

ORCID:

Hamid Afshari	 http://orcid.org/0009-0002-3911-0568
Behrouz Mohammadi Yeganeh	 http://orcid.org/0000-0003-1743-8511
Hosseini Farahani	 http://orcid.org/0000-0002-7039-4100
Mehdi Cheraghi	 http://orcid.org/0000-0001-8537-835X

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی و آقاسی‌زاده، عبدالله (۱۳۸۸). تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT. مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای، ۱۱(۱)، ۱۰۷-۱۲۸.
- ابراهیمی دهکردی، امین (۱۳۹۲). نقش عوامل فرهنگی، مذهبی و اکوتوریستی در توسعه گردشگری ابرکوه. فصل‌نامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۳(۹)، ۱-۱۶.
- اسماعیل‌زاده، حسن، صراف، مظفر و توکلی‌نیا، جمیله (۱۳۹۰). تحلیلی بر رویکردهای توسعه گردشگری در اجتماعات محلی. فصل‌نامه علوم محیطی، ۲(۹)، ۱۱۹-۱۴۲.
- امامی، سیده‌فاطمه، دربان آستانه، علیرضا، رضوانی، محمدرضا و قدیری، مجتبی (۱۴۰۰). تبیین نقش مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری اجتماع‌محور (مطالعه موردی: روستاهای استان گیلان). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۰(۳۶)، ۱-۲۷.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.20175.3406>
- امیریان، سهراب (۱۴۰۰). تحلیل ابعاد پایداری گردشگری در شهرستان پاره. مجله گردشگری و اوقات فراغت، ۶(۱۲)، ۹۵-۱۰۶.
<https://doi.org/10.22133/tlj.2022.148248>
- تولایی، سیمین، سلیمانی، محمد، جهانی دولت‌آباد، رحمان و جهانی دولت‌آباد، اسماعیل (۱۳۹۶). نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۹(۱)، ۹۵-۱۱۳.
<https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814>
- تومانی، فرزانه و جان‌پور، محسن (۱۳۹۵). نقش کلیدی آموزش در توسعه گردشگری جنوب شرق کشور، نهمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران و اولین همایش انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی مناطق مرزی ایران، زاهدان. <https://civilica.com/doc/733425>
- حاتمی‌نژاد، حسین، پرهیز، فریاد و کرمی، مهرداد (۱۳۹۱). تحلیلی بر ظرفیت‌سازی گردشگری اجتماع‌محور. فصل‌نامه علمی پژوهشی اطلاعات جغرافیایی سپهر، ۲۱(۸۲)، ۷-۱۳.
- حبیبی، فاتح (۱۴۰۱). ارزیابی و اولویت‌بندی روستاهای هدف گردشگری استان کردستان برای سرمایه‌گذاری. مجله گردشگری و اوقات فراغت، ۱۳(۷)، ۹۵-۱۱۲.
<https://doi.org/10.22133/tlj.2022.156812>
- حسام، مهدی و باغیانی، حمیدرضا (۱۳۹۷). سنجش نگرش روستاییان نسبت به تحقق گردشگری روستایی جامعه‌محور (مورد مطالعه: دهستان گوراب‌پس، شهرستان فومن، استان گیلان). پژوهش‌های روستایی، ۹(۱)، ۷۲-۸۷.
<https://doi.org/10.22059/jrur.2018.225971.1058>
- خسروی‌پور، بهمن و سلیمانی هارونی، خدیجه (۱۳۹۸). گردشگری صنعت سفید با گردشگری جامعه‌محور. پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، ۲(۵)، ۵۹-۶۴.
- دادور(خانی)، فضیله و غنیان، منصور (۱۳۹۷). تبیین راهبردهای توسعه گردشگری پیراشهری جامعه‌محور (مطالعه موردی: منطقه کن - سولقان). نشریه گردشگری شهری، ۵(۴)، ۱۲۱-۱۳۵.
<https://doi.org/10.22059/jut.2019.225404.279>
- زادهمهر، حمید، کاظمی، عالیه، شکوری گنجوی، حامد، حسین‌زاده، مهناز، و حسینی، سیدحسین (۱۴۰۱). طراحی مدلی برای افزایش درآمد حاصل از عرضه خدمات گردشگری (رویکرد پویایی‌شناسی سیستم‌ها). گردشگری و توسعه، ۱۱(۳)، ۱۹-۳۷.
<https://doi.org/10.22034/jtd.2021.276233.2291>

سقای، مهدی، جوانبخت قهفرخی، زهره و عیدی، محدثه (۱۳۹۵). ارزیابی شکل گیری گردشگری اجتماع محور در نواحی روستایی استان گلستان. نشریه جغرافیا، ۱۴(۴۹)، ۹۶-۱۱۴.

سلیمانی، زهرا، سجاسی قیداری، حمداله، شایان، حمید و سیفی، سیامک (۱۴۰۲). استخراج تجربیات به یادماندنی گردشگران از مقاصد گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان های مشهد، نیشابور و طرقبه شاندیز). مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۸(۶۲)، ۳۷-۸۸.
<https://doi.org/10.22054/tms.2023.72990.2812>

شمس، مجید، و فرهادیان، پگاه (۱۳۹۷). نقش گردشگری در تحولات اقتصادی (مطالعه موردی: شهر ملایر). جغرافیایی فضای گردشگری، ۸(۲۹)، ۱-۲۲.

صادقی، زین العابدین، جلائی، سید عبدالمجید، عبدالمجید، علی اصغر، و حسینی مزارعی، رضا (۱۴۰۲). شبکه فضایی اقتصاد گردشگری در استان های ایران (مطالعه موردی: استان کرمان). برنامه ریزی و توسعه گردشگری، ۲۲(۴۵)، ۸۷-۱۰۸.
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.25668.3807>

ضرغام بروجنی، حمید و بذرافشان، شیما (۱۳۹۵). میزان موفقیت توسعه گردشگری جامعه محور روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای آسیاب سر، شهرستان بهشهر). فصل نامه پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ۵(۴)، ۱۱۹-۱۳۶.
<https://doi.org/10.22067/jrrp.v5i4.53821>

طاقتی احسن، نصرت الله، سلطانی فر، محمد، سجادی جاغرق، سیدعبدالله، عباس پور، عباس و فرهنگی، علی اکبر (۱۴۰۲). ارائه مدل گردشگری هوشمند با عاملیت رسانه های اجتماعی (موردکاوی: همدان). مجله گردشگری و اوقات فراغت، ۸(۱۶)، ۱-۲۵.
<https://doi.org/10.22133/tlj.2023.402012.1105>

طلایی شکری، شهاب، و شفیعا، سعید (۱۴۰۲). بررسی تحلیلی سند راهبردی توسعه گردشگری: تطبیق با اسناد بالادستی و دیدگاه های خبرگان. گردشگری و توسعه، ۱۲(۳)، ۷۷-۹۸.
<https://doi.org/10.22034/jtd.2022.302645.2437>

غنیان، منصور، فاضلی زاد، صبا، و محراب قوچانی، امید (۱۳۹۵). سنجش وفاداری صاحبان کسب و کارهای مرتبط با گردشگری با استفاده از شاخص سنجش رضایت از عملکرد اروپایی (مورد مطالعه: روستاهای نمونه گردشگری شهرستان پاره). مجله گردشگری و اوقات فراغت، ۳(۶)، ۴۱-۵۷.

نجم زاده، محمد و ترابی، ذبیح الله (۱۳۹۶). برنامه ریزی توسعه گردشگری کشاورزی جامعه محور با استفاده از چهارچوب مشارکتی SOAR (مورد مطالعه: روستای دیزج شاهرود). گردشگری و توسعه، ۶(۳)، ۱۳۹-۱۵۳.

نیکبین، مهنا، و کرمی، مهرداد (۱۳۹۱). بررسی پایداری اجتماعی فرهنگی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: جزیره کیش). تحقیقات فرهنگی ایران، ۵(۲)، ۱۳۵-۱۵۷.

نیکبین، مهنا (۱۳۹۱). گردشگری جامعه محور. وبگاه علم گردشگری: <http://www.tourismscience.ir>

ورهامی، ویدا و حامدی نسب، مریم (۱۳۹۶). تأثیر فرهنگ بر رشد اقتصادی و گردشگری. میراث و گردشگری، ۲(۵)، ۱۳۹-۱۶۶.
<https://sid.ir/paper/357479/fa>

هاشمی، سیدسعید و پورشاطری، محسن (۱۳۹۵). شناسایی عوامل مؤثر بر جذب گردشگران خارجی به مناطق بیابانی و کویری (مطالعه موردی: صادق آباد بافق). گردشگری و اوقات فراغت، ۳(۴)، ۳۹-۴۶.

هاشمی، سیدسعید و درخش، سعیده (۱۴۰۰). شناسایی و اولویت بندی مؤلفه های فردی رفتار کارآفرینانه پرستاران زن در گردشگری پزشکی با استفاده از روش مدل سازی ساختاری. زن در توسعه و سیاست، ۱۹(۳)، ۴۵۵-۴۷۶.

- Alamineh, G. A., Hussein, J. W., Endaweke, Y., & Tadesse, B. (2023). The local communities' perceptions on the social impact of tourism and its implication for sustainable development in Amhara regional state. *Heliyon*, 9(6), 1-17.
- Amerta, I. M. S. (2017). Community based tourism development. *International Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(3), 97-107.
- Benner, M. (2019). From overtourism to sustainability: A research agenda for qualitative tourism development in the Adriatic. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie German Journal of Economic Geography*, 2(64), 74-87.
- Blackman, A., Foster, F., Hyvonen, T., Jewell, B., Kuilboer, A., & Moscardo, G. (2004). Factors contributing to successful tourism development in peripheral regions. *The Journal of Tourism Studies*, 15(1), 59-70.
- Butler, R. W. (1991). Tourism, environment, and sustainable development. *Environmental conservation*, 18(3), 201-209.
- Choi, H. C., & Sirakaya, E. (2005). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: Development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.
- Dendup, N., Tshering, K., & Choda, J. (2022). Community-based tourism as a strategy for building climate resilience in Bhutan. *Climate Change and Community Resilience*, 387-398.
- Dodds, R., Ali, A., & Galaski, K. (2018). Mobilizing knowledge: Determining key elements for success and pitfalls in developing community-based tourism. *Current Issues in Tourism*, 21(13), 1547-1568.
- Dowling, R. K. (1993). Tourism planning, people and the environment in Western Australia. *Journal of Travel Research*, 31(4), 52-58.
- Dymond, S. J. (1997). Indicators of sustainable tourism in New Zealand: A local government perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(4), 279-293.
- Fong, S. F., Lo, M. C., Songan, P., & Nair, V. (2017). Self-efficacy and sustainable rural tourism development: Local communities' perspectives from Kuching, Sarawak. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(2), 147-159.
- Forstner, K. (2004). Community ventures and access to markets: The role of intermediaries in marketing rural tourism products. *Development Policy Review*, 22(5), 497-514.
- Hall, C. M. (2008). *Tourism planning: Policies, processes and relationships*. Pearson education.
- Hipwell, W. T. (2007). Taiwan aboriginal ecotourism Tanayiku Natural Ecology Park. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 876-897.
- Innes, J. E. (1996). Planning through consensus building: A new view of the comprehensive planning ideal. *Journal of the American Planning Association*, 62(4), 460-472.

- Inskip, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. New York, NY: Van Nostrand Reinhold.
- Inskip, E. (1994). *National and regional tourism planning: Methodologies and case studies*. New York, NY: Routledge.
- Jain, N., & Triraganon, R. (2003). *Community-based tourism for conservation and development: A training manual*. Mountain Institute.
- Jamal, T. B., & Getz, D. (1995). Collaboration theory and community tourism planning. *Annals of Tourism Research*, 22(1), 186-204.
- Hiwasaki, L. (2006). Community-based tourism: A pathway to sustainability for Japan's protected areas. *Society & Natural Resources*, 19(8), 675-692.
- Kibicho, W. (2008). Community-based tourism: A factor-cluster segmentation approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(2), 211-231.
- Kim, Y. R., Williams, A. M., Park, S., & Chen, J. L. (2021). Spatial spillovers of agglomeration economies and productivity in the tourism industry: The case of the UK. *Tourism management*, 82, 104201.
- Kiss, A. (2004). Is community-based ecotourism a good use of biodiversity conservation funds?. *Trends in Ecology & Evolution*, 19(5), 232-237.
- Laws, E. (1995). *Tourist destination management: Issues, analysis, and policies*. New York, NY: Routledge.
- Lee, T. J., Riley, M., & Hampton, M. P. (2010). Conflict and progress: Tourism development in Korea. *Annals of Tourism Research*, 37(2), 355-376.
- Lew, A. A., & Cheer, J. M. (2017). Lessons learned: Globalization, change, and resilience in tourism communities. In *Tourism, Resilience and Sustainability* (pp. 319-323). Routledge.
- Li, X., Kim, J. S., & Lee, T. J. (2021). Collaboration for community-based cultural sustainability in island tourism development: A case in Korea. *Sustainability*, 13(13), 1-17.
- Low, N. (1991). *Planning, Politics and State: Political Foundation of Planning Thoughts*. Unwin Hyman: London, UK.
- Manyara, G., & Jones, E. (2007). Community-based tourism enterprises in Kenya: An exploration of their potential as avenues of poverty reduction. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(6), 628-644.
- Matiku, S., Zuwarimwe, J., & Tshipala, N. (2020). Community-Driven Tourism Projects' Economic Contribution to Community Livelihoods—A Case of Makuleke Contractual Park Community Tourism Project. *Sustainability*, 12(19), 8230.
- McIntyre, G. (1993). *Sustainable tourism development: guide for local planners* (pp. vi+-166pp).

- Mestanza Ramon, C., Sanchez Capa, M., Cunalata Garcia, A., Jimenez Gutierrez, M., Toledo Villacís, M., & Ariza Velasco, A. (2019). Community Tourism In Ecuador: A Special Case In The Rio Indillama Community, Yasuní National Park. *International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT)*, 2019, vol. 8, num. 6, p. 653-657.
- Mowforth, M., & Munt, I. (2009). *Tourism and sustainability: Development and new tourism in the Third World* (3rd ed.). New York, NY: Routledge.
- Muller, H. (1994). The thorny path to sustainable tourism development. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(3), 131-136.
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. New York, NY: Methuen.
- Musleh, M. (2023). Tata Kelola Wisata Pulau Gili Iyang: Perspektif Community Based Tourism. *Journal of Contemporary Public Administration*, 3(1), 42-50.
- Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. *Journal of sustainable tourism*, 16(5), 511-529.
- Orams, M. B. (1995). Towards a more desirable form of ecotourism. *Tourism Management*, 16(1), 3-8.
- Phillips, R., & Pittman, R. H. (2009). A framework for community and economic development. In R. Phillips & R. H. Pittman (Eds.). *An introduction to community development* (pp. 3-19). New York, NY: Routledge.
- Pongponrat, K., & Pongquan, S. (2007). Community participation in a local tourism planning process: A case study of Nathon community on Samui Island, Thailand. *Asia-Pacific Journal of Rural Development*, 17(2), 27-46.
- Richter, L. K. (2001). Tourism challenges in developing nations: continuity and change at the millennium.
- Robinson, M., & Bonfare, P. (1999). *Tourism and Cultural Conflicts*. CABI.
- Rocca, L. H. D., & Zielinski, S. (2022). Community-based tourism, social capital, and governance of post-conflict rural tourism destinations: the case of Minca, Sierra Nevada de Santa Marta, Colombia. *Tourism management perspectives*, 43, 100985. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100985>
- Rocharungsat, P. (2008). Community-based tourism in Asia. *Building community capacity for tourism development*, 60-74.
- Ruiz-Ballesteros, E. (2011). Social-ecological resilience and community-based tourism: An approach from Agua Blanca, Ecuador. *Tourism management*, 32(3), 655-666.
- Saif-Alyousfi, A. Y., & Saha, A. (2021). Do tourism receipts affect bank profitability? Analytical evidence from 85 tourism economies. *Research in International Business and Finance*, 58, 101437.

- Sakcharoen, T., Niyommaneerat, W., Faiyue, B., & Silalertruksa, T. (2023). Low-carbon municipal solid waste management using bio-based solutions and community participation: The case study of cultural tourism destination in Nan, Thailand. *Heliyon*, 9(11), 1-14.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249.
- Scheyvens, R. (2007). Exploring the tourism-poverty nexus. *Current issues in tourism*, 10(2-3), 231-254 .
- Sebele, L. S. (2010). Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana. *Tourism Management*, 31(1), 136-146.
- Khaksar Shahmirzadi, E. K. (2012). *Community Based Tourism (CBT) Planning and Possibilities: The Case of Shahmirzad, Iran* (Doctoral dissertation, Eastern Mediterranean University (EMU)).
- Sharpley, R., & Telfer, D. J. (Eds.). (2014). *Tourism and development: Concepts and issues*. Multilingual Matters.
- Simpson, K. (2001). Strategic planning and community involvement as contributors to sustainable tourism development. *Current Issues in Tourism*, 4(1), 3-41.
- Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual oxymoron?. *Tourism Management*, 29(1), 1-18.
- Smith, V. L., & Eadington, W. R. (Eds.) (1992). *Tourism alternatives: Potentials and problems in the development of tourism*. University of Pennsylvania press.
- Sofield, T. H. (Ed.). (2003). *Empowerment for sustainable tourism development*. Emerald Group Publishing.
- Sproule, K. W. (1996). Community-based ecotourism development: Identifying partners in the process. *The ecotourism equation: Measuring the impacts*, 99(3), 233-250.
- Stone, L. S., & Stone, T. M. (2011). Community-based tourism enterprises: challenges and prospects for community participation; Khama Rhino Sanctuary Trust, Botswana. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(1), 97-114.
- Suansri, P. (2003a). *Community based tourism handbook* (pp. 11-14). Bangkok: Responsible Ecological Social Tour-REST.
- Suansri, P. (2003b). *Community based tourism handbook* (pp. 11-14). Bangkok: Responsible Ecological Social Tour-REST. . <https://www.humanrights-in-tourism.net/sites/default/files/media/file/2020/rc071community-based-tourism-handbook-1269.pdf>
- Sutianto, S. A., Sidabutar, Y. F., & Sinaga, M. I. P. (2023). Development of Historical and Religious Tourism in Spatial Planning Towards the Utilization of Local Wisdom Potentials in Penyengat Island. *JMKSP (Jurnal Manajemen, Kepemimpinan, Dan Supervisi Pendidikan)*, 8(2), 395-411.

- Tien, N. H. (2018, December). Solutions for sustainable development of binh duong tourism. In *Proceedings of University Scientific Conference on: Binh Duong Tourism, Enhancing Competitiveness towards Sustainable Development* (pp. 55-67).
- Tien, N. H., Dung, H. T., & Tien, N. V. (2019). Branding building for Vietnam tourism industry reality and solutions. *International journal of research in marketing management and sales*, 1(2), 63-68.
- Tien, N. H., Ngoc, N. M., & Anh, D. B. H. (2020a). Sustainability of coastal tourism development: comparative analysis of Vietnam's Northern and Southern provinces. *Journal of southwest jiaotong university*, 55(6).
- Tien, N. H., Ngoc, N. M., Anh, D. B. H., Huong, N. D., Huong, N. T. T., & Phuong, T. N. M. (2020b). Sustainable development of tourism industry in post Covid-19 period in Vietnam. *Sustain Dev*, 1(5), 56-67.
- Tien, N. H., Tuan, N. T., Duc, P. M., Vinh, P. T., & Long, N. V. T. (2019). Taking advantages of the potential of Tuyen Quang and Binh Phuoc in developing tourism industry. Comparative Analysis. *International Journal of Research in Marketing Management and Sales*, 2(1), 126-130.
- Tien, N. H., Viet, P. Q., Duc, N. M., & Tam, V. T. (2021). Sustainability of tourism development in Vietnam's coastal provinces. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 17(5), 579-598.
- Timothy, D. J. (1999). Participatory planning: A view of tourism in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 371-391.
- Tosun, C., & Jenkins, C. L. (1998). The evolution of tourism planning in the Thirdworld countries: A critique. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 4(2), 101-114.
- UNEP (2014). Marketing Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. United Nations Environment Program, World Tourism Organisation. <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/8741>
- UNWTO (2015). Annual Report 2014. Madrid, Spain.
- Uysal, M., Perdue, R. R., & Sirgy, M. J. (Eds.). (2012). *Handbook of tourism and quality-of-life research: Enhancing the lives of tourists and residents of host communities* (Vol. 1). Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Vajirakachorn, T. (2011). *Determination of success for community-based tourism*. Unpublished PhD dissertation, Texas A&M University, USA.
- Villanueva-Álvaro, J. J., Mondéjar-Jiménez, J., & Sáez-Martínez, F. J. (2017). Rural tourism: Development, management and sustainability in rural establishments. *Sustainability*, 9(5), 818.
- Zhang, Y., Xiong, Y., Lee, T. J., Ye, M., & Nunkoo, R. (2021). Sociocultural sustainability and the formation of social capital from community-based tourism. *Journal of Travel Research*, 60(3), 656-669.

Zielinski, S., Jeong, Y., & Milanés, C. B. (2021). Factors that influence community-based tourism (CBT) in developing and developed countries. *Tourism Geographies*, 23(5-6), 1040-1072.

In parsian

Amirian, S. (2021). Study on Aspects of Tourism Sustainability in the County of Paveh. *Tourism and Leisure Time*, 6(12), 10-95. <https://doi.org/10.22133/tlj.2022.148248>

Ebrahimi Dehkordy, A. (2014). The Role of Cultural, Religious, and Ecotourism Factors in Development of Tourism in Abarko. *Geographical Journal of Tourism Space*, 3(9), 1-16. <https://sid.ir/paper/214285/en>

Ebrahimzadeh, E., Aghasizhdeh, A. (2009). The Analysis of Effective Factors in the Expansion of Coastal Region of Chabahar Tourism through SWOT Model. *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 1(1), 107-128.

Emami, S. F., Darban Astaneh, A., Rezvani, M. R., & Ghadiri, M. (2021). Explain the role of effective components on the development of community-based tourism (Case study: villages of Gilan province. *Journal of Tourism Planning and Development*, 10(36), 1-27. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.20175.3406>

Esmailzadeh, H., Sarrafi, M., & Tavakkoli Nia, J. (2011). Analysing Tourism Development Approaches in Local Communities. *Environmental Sciences*, 9(2), 119-142.

Ghanian, M., Fazelizad, S., Mehrab gochani, O. (2016). Measuring the loyalty of tourism-related business owners using the European performance satisfaction measurement index (Case study: tourism sample villages of Paveh). *Tourism and Leisure Time*, 3(6), 41-57. <https://doi.org/10.22133/tlj.2023.402012.1105>

Habibi, F. (2022). Evaluation and Prioritization of The Tourism Villages of Kurdistan Province For Investment. *Tourism and Leisure Time*, 7(13), 95-112. <https://doi.org/10.22133/tlj.2022.156812>

Hashemi, S. S., & Derakhsh, S. (2021). Identifying and prioritizing the individual components of female entrepreneur nurses in medical tourism using the structural modeling (ISM) method. *Woman in Development & Politics*, 19(3), 455-476.
<https://doi.org/10.22059/jwdp.2021.322366.1008000>

Hashemi, S. S., Porshateri, M. (2016). Identifying factors affecting the attraction of foreign tourists to desert and salt desert areas (case study of Sadegh Abad Bafaq). *Tourism and Leisure Time* 3(4), 39-46.
<https://doi.org/10.22133/tlj.2023.402012.1105>

Hataminejad, H., Parhiz, F., & Karami, M. (2012). An Analysis of Community-Based Tourism Capacity. *Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR)*, 21(82), 7-13.

- Hesam, M., & Baghiani, H. (2018). Assessing the attitude of villagers towards the implementation of community-based rural tourism (Case Study: Gurab Pas, Fuman county, Guilan province). *Journal of Rural Research*, 9(1), 72-87.
<https://doi.org/10.22059/jrur.2018.225971.1058>
- khani, F., & ghanian, M. (2019). The analysis of community based strategies of Tehran's Suburb Tourism Development ,The case study of Kan-Sologhan District. *urban tourism*, 5(4), 121-135.
<https://doi.org/10.22059/jut.2019.225404.279>
- Khosravipour, B., & Soleimani Haroni, K. (2018). White industry tourism with community-based tourism. *Tourism research and sustainable development*, 2(5), 59-64.
- Najjarzadeh, M., & Torabi, Z. (2017). Community Participation and Tourism Planning: Agritourism community-based development planning in the village in Dizaj, Iran. *Journal of Tourism and Development*, 6(3), 139-153.
- Nikbin, M. (2013). Community-Based tourism, Science of Tourism site, <http://www.tourismscience.ir/>
- Nikbein, M., & Karmi, M. (2011). Investigating the socio-cultural sustainability of tourism development, a case study of Kish Island. *Iranian Journal of Cultural Research*, 5(2), 135-157.
SID. <https://sid.ir/paper/136929/en>
- Sadeghi, Z., Jalaei, S. A., Abdollahi, A., & Hosseini mazarei, R. (2023). The Spatial Network of the Tourism Economy in Iranian Provinces (Case Study: Kerman Province). *Journal of Tourism Planning and Development*, 12(45), 87-108. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.25668.3807>
- Saghaie, M., Jahanbakht, Z., & Eydi, M. (2016). Evaluation of the formation of community-based tourism in the rural areas of Golestan province. *Geography*, 14(49), 96-114.
- Shams, M., & Farhadian, P. (2019). The Role of Tourism in Economic Developments (A Case Study of Malayer). *Geographical Journal of Tourism Space*, 8(29), 1-22. SID. <https://sid.ir/paper/214287/en>
- Soleymani, Z., Sojasi qedari, H., Shayan, H., & Seyfi, S. (2023). extraction memorable experiences of tourists from rural tourism destinations (Case of study: Mashhad, Neyshabur and Torghabe- Shandiz counties). *Tourism Management Studies*, 18(62), 37-84. <https://doi.org/10.22054/tms.2023.72990.2812>
- Taghati ahsan, N., Soltanifar, M., ajjadi Jaghargh, S. A., abbaspour, A., & Farhani, A. A. (2023). Presenting a Smart Tourism Model Considering the Social Media Factor (Case Study: Hamedan). *Tourism and Leisure Time*, 8(16), 1-25. <https://doi.org/10.22133/tlj.2023.402012.1105>
- Talaie, S., & shafia, S. (2023). Analytical review of the Strategic Document for Tourism Development: Adaptation to Upstream Documents and Expert Opinions. *Journal of Tourism and Development*, 12(3), 77-98.
<https://doi.org/10.22034/jtd.2022.302645.2437>

- Tavalaee, S., Soleimany, M., Jahani Dowlatabad, R., & Jahani Dowlatabad, E. (2017). The role of participation in sustainable tourism industry (Case study: Sarein). *Human Geography Research*, 49(1), 95-113. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814>
- Tomani, F., Janparvar, M. (2016). The key role of education in the development of tourism in the southeast of the country. *9th Congress of the Iranian Geopolitical Association and the first conference of the Iranian Geographical and Border Region Planning Association, Zahedan*. <https://civilica.com/doc/733425>
- Varahrami, V., & Hamedinasab M. (2017). Culture, Economic Growth and Tourism. *Heritage and Tourism Journal*, 2(5), 109-138. SID. <https://sid.ir/paper/357479/en>
- zadmehr, H., Kazemi, A., Shakouri ganjavi, H., Hosseinzadeh, M., & Hosseini, S. H. (2022). Designing a Model to Enhance Income by the Supply of Tourism Services (System Dynamics Approach). *Journal of Tourism and Development*, 11(3), 19-37. doi: 10.22034/jtd.2021.276233.2291
- Zargham Boroujeni, H., & Bazrafshan, S. (2017). The Success of Rural Community-Based Tourism Development from the Perspective of the Local Community (Case Study: Asiab-Sar Village, Behshahr County). *Journal of Research and Rural Planning*, 5(4), 119-136. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v5i4.53821>

COPYRIGHTS

©2024 by the authors. Published by University of Science and Culture. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>
